

2023 nyár

MADÁRTÁVLAT

■ **MEGEMLÉKEZÉS**

4 Búcsú Schmidt Egentől

■ **MADÁRTAN**

9 Telepesen fészkelő madarak I. – Sirályok 2.

12 A kanalasgémek kutatása Magyarországon

■ **HELYI CSOPORT ÉLET**

16 A Börzsönyi Helyi Csoport szakmai programjainak bemutatása III.

■ **MADÁRTAN**

20 Harkályok épületrongálása és téli territóriumhasználat Budapest XIII. kerületében

24 Fehér gólya költési eredményei Tolna vármegye területén 2022-ben

■ **HÍREK**

26 MME-hírek: 2023. január-március

■ **MADÁRGYŰRÜZÉS**

32 Érdekes madármegkerülések

■ **MADÁRTANI TÁJÉKOZTATÓ**

36 Érdekes madárfészkelések

■ **FAUNISZTIKA**

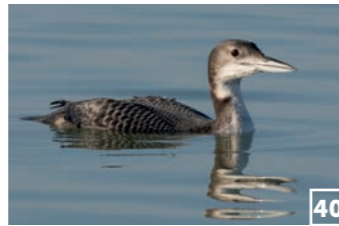
40 Érdekes madármegfigyelések

■ **CSIPOGÓ**

43 Az akrobata barkóscinege és más érdekes rejtvények

■ **MME BOLT**

47 Saját logós távcsőcsalád az MME bolt kínálatában

ÉRTELEM ÉS ÉRZELEM

Csörög a telefon, pittyegés jelzi, hogy e-mail vagy Messenger üzenet érkezett az MME közönségszolgálatára tagjainktól, támogatóinktól, érdeklődőktől. Özönlenek a kérdések, kérések, felszólítások. Kollégáink igyekeznek a tőlük telhető legjobb tudással ezeket megválaszolni, kezelni. Komoly dilemmákra világítanak rá egyes ügyek, amikkel hozzánk fordulnak. „Vigyék innen a szarkákat, mert az összes feketerigó-fészket elpusztítják és nincs már erre egy sem!”, „Állítsák meg a gyilkosokat, akik lelövik a szarkákat!”, „Azonnal küldjenek valakit, aki megmenti ezt a madárfiókát, ami ki van téve a veszélynek.”, „Megmentettem egy fiókat, ami ott árválkodott a parkban, mit csináljak?”, „Egy gólya elkezdett fészket rakni a közelben egy villanyoszlopra, miért nem tettek már fel egy magasítót? Tegnap is késő lett volna”. És még sorolhatnám az egymásnak sokszor ellentmondó és természetesen a betelefonáló, üzenetet író szempontjából teljesen jogos és érthető kérdéseket, amelyek érzelmektől áthatva néha a szükségesnél egy kicsit vehemensebb előadásban jelennek meg.

Na de mit is csinálunk mi, és miért csináljuk? A lelkiismeretünk helyreállítása csupán a cél vagy valóban szükség van természetvédelmi intézkedésre? Egyesületünk jövőképe így hangzik: „Az MME olyan jövőért dolgozik, amelyben a társadalom harmonikusan él együtt a természettel, a biológiai sokféleség fenntartása mellett”. Ahhoz, hogy ehhez a feladathoz fel tudjunk nőni, mind értelemre, mind érzelemre szükség van. Szeretjük a madarakat, mert szépek, mert jól megfigyelhetők, mert szépen énekelnek, de szeretjük a madarakat azért is, mert fontos részei az ökológiai rendszernek, a táplálékláncban sokszor kulcspozíciót töltenek be és jó indikátorai a környezetünk állapotának.

Mára az emberiség teljesen átalakította a földgolyót. Alig maradt olyan terület, ahol természetesnek nevezhető állapotok maradtak fent. Európában, így Magyarországon is ezeknek a területeknek az aránya elhanyagolhatóan kicsi. Természeti

környezetünk megpróbál alkalmazkodni ezekhez a változásokhoz, hol több, hol kevesebb sikerrel. Az, hogy mikor kell beavatkozni nem olyan egyszerű kérdés, mint elsőre tűnik. Fontos megérteni, hogy vannak tüneti kezelések és hosszú távon ható lépések. Egy egyed megmentése, felgyógyítása, de a mesterséges odúk kihelyezése vagy a fészkes fa megmentése a tüneti kezelések közé tartozik; az áramútás, elütés, lelövés, mérgezés megelőzése mérnöki technikákkal, ismeretterjesztéssel vagy bírósági ítéletekkel már egyfel közelebb van a problémák gyökeréhez; a védett területek kijelölése, az erdő- és a mezőgazdálkodási gyakorlat megváltoztatása jogszabályi, támogatáspolitikai eszközökkel még szélesebb és hosszabb távú hatást érhet el. A legnehezebb a problémák alapvető okainak megváltoztatása, ami hosszú távon a valós megoldás lenne, ez pedig társadalmunk alapvető működésével, fogyasztási, viselkedési szokásainkkal, és lélekszámunkkal kapcsolatos.

Hol van ebben a szerepünk? Mivel tudjuk a legnagyobb hatást elérni? Fontos, hogy az emberek érzelmeire is hassunk, hogy mindenki számára értéket jelentsen a természeti környezet, és fontos, hogy információra és tudásra alapozva a lehető legjobb válaszokat és eszközöket adjuk mindenki kezébe. Értelmem és érzelem megfelelő egyensúlyának megteremtésével tudunk jól dönteni, jól cselekedni. Ha azt mondjuk, hogy ne szedjék össze a fiókat, mert nem szorulnak megmentésre, vagy eszközöket ajánlunk, amivel együtt lehet élni a fecskékkel vagy a varjakkal, akkor a legjobb tudásunkat és a legnagyobb szeretetet adjuk bele minden válaszukba, tanácsunkba. Évtizedes tudásra és tapasztalatokra alapozva, értelemmel és érzelemmel próbálunk mindenki kezébe választokat adni ahhoz, hogy elérjük közös célunkat.

Halmos Gergő
ügyvezető igazgató

MADÁRTÁVLAT – madártani és természetvédelmi folyóirat

XXX. évf. 2. szám, ár: 890 Ft (MME-tagoknak térítésmentes)

KIADJA: Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) közhasznú társadalmi szervezet „A madárbarát Magyarországrért!”

1121 Budapest, Költő utca 21., Tel.: (06-1) 275-6247 · Fax: (06-1) 275-6267 · www.mme.hu

FŐSZERKESZTŐ: Orbán Zoltán

ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ: Schmidt Egon 1994–1995

KORÁBBI FŐSZERKESZTŐK: Péchy Tamás 1996–2004; Ujhelyi Péter 2004–2011, 2013–2018; Orbán Zoltán 2012, 2018–

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: Bodnár Katalin, Halmos Gergő, Haraszthy László, Orbán Zoltán, Vásony Petra

NYELVI KORREKTOR: Szűcs Katalin

TERVEZÉS, NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS: Kitaibel Bt.

SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bányai Lászlóné

TERJESZTÉS: Bányai Lászlóné és Skrionya Barbara

FELELŐS KIADÓ: Halmos Gergő MME ügyvezető igazgató

NYOMTATÁS ÉS KÖTÉS: EPC Nyomda – Budaörs

FELELŐS VEZETŐ: Mészáros László ügyvezető

ISSN 1217-7156

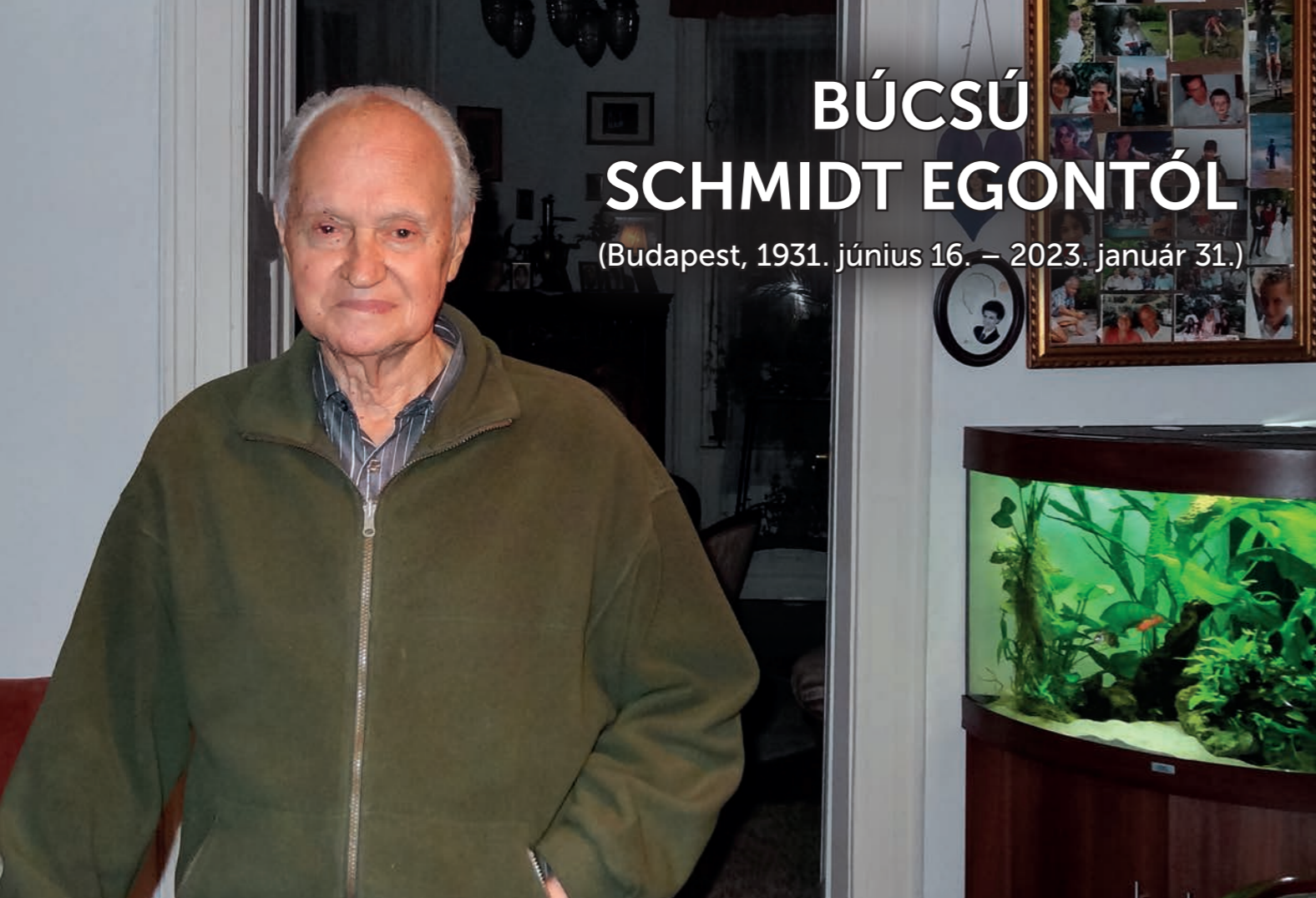
A címlapon: Kékbegy (fotó: Mikó András)

Köszönjük a birdphotography.hu madár- és természetfotókkal nyújtott segítségét!

BÚCSÚ SCHMIDT EGONTÓL

(Budapest, 1931. június 16. – 2023. január 31.)

Kedves gyászoló családtagok, kedves Kati, Laci és Andris, kedves barátok, Schmidt Egon olvasói, tisztelői!

Négy évvel ezelőtt az egyik baráti beszélgetésünk végén Schmidt Egon azt kérte „azt szeretném, hogy ha majd eljön az ideje, te búcsúztass”. Ez a mondata akkor sokkolt, most viszont eljött az ideje a baráti kérés teljesítésének, aminek szomorú szívvel tesztek eleget. Tekintettel arra, hogy 53 éves barátság köt össze bennünket, a feladat hatalmas.

Schmidt Egon neve kerekén 100 könyvének és 3600 cikkének köszönhetően fogalomává vált. A Zala megyei becsehelyi Anna-majornban paradicsomi állapotok között cseperedő fiút már gyermek korában is elsősorban a madarak érdekelték. Ezen nem csodálkozhatunk, ha tudjuk, hogy a Mura mentén a családi gazdaságban állt a házuk, amelynek padlásán gyöngybagoly költött. Későbbi tudományos eredményei is jelentős mértékben ehhez a madárfajhoz kötődtek. A madarak mellett az írás is vonzotta. Már egészen kis gyerekként is írt kisebb novellákat, amelyek azonban sokáig a családi gazdálkodás örömei, mert zavaros politikai ideológia tört rá az országra. Az új hatalom képviselői előbb a földjeiket vették el, majd a házukat is el kellett hagyniuk. Ennek ellenére zalai származására mindig büszkén emlékezett. Budapestre költöztek, de az itt vásárolt kis lakásban sem maradhattak békében, innen ugyanis kitelepítették a családot Tarnaleleszre. Közben még további trauma is érte. Sikeres egyetemi felvételi ellenére eltanácsolták a továbbtanulástól származása és egyházi gimnáziumban szerzett érettségije miatt.

A szovjet diktátor halála után a kitelepítéseket megszüntették, a család Pécelre költözött, ahonnan már Budapestre bejárhatott dolgozni. Szöveggyári munka, majd a Keleti pályaudvar építése következett. Lehet ennél több megaláztatást ép lélekkel túlélni? Schmidt Egon életútja bizonyítja, hogy igen.

1970-ben a Madártani Intézetben találkoztunk először, hamar szoros barátság alakult ki közöttünk. Mindig csodálattal tekintettem rá, mert az őt ért jogtalanságok, gaztettek ellenére sem volt soha egy zokszó, ami elhagyta volna a száját. Sőt, annyi harmónia, jószág áradt belőle, amihez hasonlót sem ismerek!

Haraszthy László (balra) és Schmidt Egon, Kercaszomor, 2018. július 5-én (fotó: MME archívum)

← Egon bácsi az otthonában 2012. december 10-én (fotó: MME archívum)

Képes volt felülemelkedni ezeken az életét alapvetően befolyásoló eseményeken és fiatal emberként volt ereje és szorgalma ahhoz, hogy mindent előlről kezdjen. A fizikai munkavégzés mellett szabad idejében madarak életének tanulmányozásával foglalkozott, majd a baglyok táplálkozásvizsgálata lett legfőbb kutatási területe, aminek köszönhetően meghívták a Madártani Intézetbe kutatónak. Innentől kezdve tehetsége és szorgalma révén szárnyalni kezdett. Sorra jelentek meg tudományos közleményei, hazai és nemzetközi szinten is elismert szakemberré vált, közben az írásra is maradt ideje. 1970-ben jelent meg első könyve Madarokról mindenkinek címmel, melyet haláláig közel további száz követett. „Mindig is író és ornitológus szerettem volna lenni”, mondogatta. Mindkét álma teljesült. A zalai családi házból kacskaringós út vezetett az ismertségen keresztül az elismertséig, majd a Kossuth-díjig. Ezt az utat életrajzi kötetéből részletesen megismerhetjük.

Könyveinek köszönhetően – melyeket egy fotelben ülve az ölében tartott táskairógépen írt – generációk természetismeretét, természetszeretetét határozta meg, majd a rádió Oxigén című műsorában 17 éven át hangján keresztül milliók ismerhették meg. Egy ország ismerte, szerette és tisztelte, elvesztése pótolhatatlan űrt keletkeztetett. Egy igaz Ember volt, aki mindenkinek csak adott.

Tehetségénél és szorgalmánál csak szerénysége volt nagyobb. Csendben végezte a dolgát, a nagy nyilvánosságot

Schmidt Egon (balra) és Haraszthy László terepen, gyíkfogás közben 2009. szeptember 25-én (fotó: MME archívum)

kerülte. Ugyanakkor, ha író olvasó találkozóra hívták, különösen ha iskolákba, ezeknek a felkéréseknek mindig örömmel tett eleget. Kedves ember volt. Mindenkinek segített, akinek csak tudott. A Madártani Egyesületben eltöltött közel ötven éves együttműködésünk során nem volt olyan feladat, amit ne vállalt volna szívesen. Emlékszem, egyszer egy egyesületi rendezvényre 600 meghívóra lett volna szükségünk, de az elérhető fénymásoló meghibásodott. Javaslatára nekiálltunk és ketten gépeltük le a 600 meghívót.

2012-ben az MME tiszteletbeli elnökévé választotta. Munkásságát számos kitüntetéssel, díszpolgári címmel ismerte el hálás közönsége, de ezek közül is kiemelkedik a Kossuth-díj. Ő lett történelmünk első Kossuth-díjas ornitológusa.

A Madártani Intézet elszorvasztását egész életében fájdalommal emlegette, ugyanakkor az egyesületben meglátta a lehetőséget és minden erejével segítette annak kibontakozását, tevékenységét. Bár nem szerette a nyilvánosságot, a Madártani Egyesület kivétel jelentett számára, volt szakosztály elnök, Budapesti csoport elnök, majd az MME alelnöke. Neki köszönhetően a Madártani Tájékoztató elindítását és szerkesztését, majd az általa kezdeményezett Madártávlat magazinunkat, melynek évekig volt a főszerkesztője. Ő találta ki és írta az MME Faliújságát is, de hozzá kötődik a Legkedvesebb madaraink sorozat is.

Élete utolsó éveiben látása súlyosan megromlott, ami megakadályozta abban, hogy az írást folytassa. Egyik utolsó könyvének ismertetésére kért fel és azt mondta, ird meg, hogy mint író megvakultam. Ekkoriban korlátozott látása ellenére, még járt a természetben, mert a hangok jó ismerőjeként a természet így is élményt jelentett számára.

Látogatásaim alkalmával hosszú, élményszámba menő beszélgetéseken újra és újra meggyőződtem arról, hogy miccsoda lenyűgöző tudás birtokosa, milyen kedves ember, mennyire őszintén hisz a jóban, milyen objektíven képes megítélni Magyarország helyzetét, mennyire fontos számára az erkölcs, a becsület, a tisztesség és mindezt leírhatatlan szerénység szövi át.

Most, hogy hosszú földi élete véget ért, a fél ország gyászolja, de könyveiben tovább él majd. Olyan szellemi örökséget hagyott ránk, hogy mindenki láthatja, nem élt hiába. Azt mondják az ember akkor hal meg, ha elfelejtik. Schmidt Egonnal ez sohasem fog megtörténni.

Köszönöm, hogy a barátod lehettem, nyugodj békében!

*Haraszthy László gyászbeszéde
a fővárosi Farkasréti temetőben
2023. március 10.*

Schmidt Egon előadást tart az MME 40 éves ünnepi ülésén 2014-ben (fotó: Haraszthy László)

Utolsó levél Schmidt Egonhoz – Kedves Egon bátyám!

Hálás köszönetemet fejezem ki neked, hogy ilyen sokáig velünk voltál, és hogy atyai jó barátomként így szólíthatlak: Egon bátyám.

Bizonyára emlékszel az első levélváltásunkra 1978-ból, amikor Sopron közelében egy gyűrűs jégmadarat fogtam a Tómalom zsilipjében. Miután elküldtem a gyűrű számát a központba, igen meglepődtem, hogy postafordultával jött a személyesen gépelt leveled, amelyben mindent megtudtam arról a csodás kismadarról. Ekkor indult a levelezésünk, mert mindig volt újabb kérdésem hozzád.

Amikor kezdeményezésedre Budapesten megalakult a gyöngybagolyvédelmi munkacsoport, nagy örömömre szolgált, hogy én is ott lehettem. Akkor még a Keleti Károly utcában volt az MME központja, az alakuló ülés után veled kettesben gyalogoltunk a buszhoz, és ahogy tizenévesek szokták, mindenféle naiv kérdést tettem fel neked, te pedig szeretetteljesen, és türelmesen válaszoltál.

Ott kaptam meg tőled a Bagolyköpet vizsgálatok c. könyvet, amely elindított azon az úton, hogy Veszprém megye jelentős részén átnéztem a templomtornyokat, és esténként lámpa mellett köpeteket vizsgáltam. Különösen a gyöngybagolyköpet alkalmas arra, hogy ennek a titokzatos madárnak az éjszakai útjaira fény derüljön.

1980 karácsonyán pedig ott csillogott a fa alatt a Kócsagok birodalma című könyv, amelyet többször is elolvastam. Akkor még nem sejthettem, hogy kilenc év múlva én leszek Dinnyésen a természetvédelmi őr, ahol már a kezdetektől rendszeresen találkozhatunk. Köszönöm, hogy kedves feleségeddel, Eszterrel sosem kerültétek el a házunkat.

Nagy öröm volt benneteket látni, veletek beszélgetni. Köszönöm a sok könyvedet, amelyeket ajándékba kaptunk, és gyermekeinknek dedikáltál! Azt pedig csak a legutolsó könyvedből tudtam meg, hogy a te családod is a kommunizmus üldöztetésében edződött.

Kirándulásaitok alkalmával Eszter mindig lemaradt, más utakra tért, ahol virágokat, lepkéket csodálhatott, te pedig mentél a kitűzött cél felé a kócsagok birodalmába. Bár magányosan szerrettél madarászni, hogy minden figyelmedet a madarak hangjára összpontosíthasd, nem vetted zokon, ha néha csatlakoztam hozzád. A te hatásodra tettem magamévá a gondolatot, hogy madarászni jó egyedül, de a megszerzett tapasztalatainkat közre kell adnunk. A mécses nem arra szolgál, hogy elrejtse, hanem hogy a sötétben világítsanak vele. A te ember- és természet szeretetedtől átitott írásaid fáklyaként világítanak nekünk.

Schmidt Egon (jobb), Lóránt Miklóssal (középen) és Bagyura Jánossal (balra) 2010. május 25-én Apajpusztán kerecsensólyom megfigyelés közben (fotó: Haraszthy László)

Schmidt Egon a Magyarország fészkelő madarainak költésbiológiája című könyv bemutatóján: Budapest, 2019. április 17. (fotó: Takács András Attila)

Mindig érdeklődtem a kékbegyek felől, talán ő a legkedvesebb madarad. A kékbegy régen, amikor még rendszeresen jártál utánuk Dinnyésen, leginkább a tóparti nádkúpoknak a madara volt, de azóta sok változás történt. A náddépők vagy elbokrosodtak, vagy távolabb kerültek a víztől, mert az embernek így kényelmesebb. Emlékszem, hogy te is mennyire örültél, hogy a már majdnem eltűnt kékbegy a szürke márkák legeltetése visszahozta. Ez úgy történt, hogy a sok év alatt elnéadasodott szikesen a meglegelt és taposott nád tövében több pár kékbegy is sikeresen költött. Persze nem mindegy, hogy mikor történik a taposás... Tavaly például a Dinnyési-fertő partján, a Madárdal tanösvény hídjánál a nádaratók véletlenül betévedtek a több éves parti nádba, és egy nagyobb udvarnyi darabot levágtak. Ennek következtében az évek óta eltűnt kékbegyből mindjárt két pár költött sikeresen, melyeket a kirepült fiatalokkal a nyári táborban gyűrtük.

Hálás vagyok neked azért is, hogy amikor a közelmúltban nálunk jártál, akkor kifejezetten felszólítottál arra, hogy írjam meg a madaras tapasztalataimat, mert sok jó madarászt ismertél, akik mindig halogatták a könyv írását, aztán már nem volt rá módjuk, hogy megírják. Örömmel jelentem, hogy megírtam. Az lesz a könyv címe, hogy Hívnak a madarak. Valamennyi madárfajról lesz benne egy-két színes, izgalmas vagy vidám történet, amelyekkel hazánkban találkoztam. Persze nehéz úgy befejezni egy könyvet, hogy az ember minden nap új élményekkel gazdagodik. Neked ez nem okozott gondot, mert egy oldalon sem lehetne felsorolni az általam írott könyveket.

Amikor elveszítetted a párodát, láttam, hogy nagyon mélyen megrendített, de együtt élhettük át, hogy egy fekete rigó szinte a sír fölé ülve énekelt vigaszt nyújtva a temetésen. Most március 10-én a te sírod is madarak dalolták körül, és nem szomorúan, hanem vidáman énekeltek a legnagyobb madarásznak, hiszen nagyon sokat köszönhetek neked. Ugye odafönt átölelhetted a párodát, és ugye ott is énekelnek a madarak?

Szeretettel üdvözlök az innenső partról a Fenyvesi család nevében is:

Laci

A Kossuth-díjas madarász – Megemlékezés Schmidt Egonról

Gyűrtük a vendégmarasztaló sarat, lábaink cuppogtak a vízzel telt gumicsizmákban, távcsöves kezeink megdagadtak a temérdek szúnyogcsípéstől. Szomjúságtól gyötörve, gatyáig ázva, korgó, üres gyomorral, de boldogan, élményekkel dúsan megtelve, utolsó erőnket latba vetve igyekeztünk elérni az aznap Pestre menő utolsó vonatot. Hát ilyen a madarász önként vállalt sorsa, és ez történt Apaj-pusztán 1949 nyarán.

Az ágról szakadt kis csapat élén a nemzetközi hírnő ornitológus dr. Keve András felejthetetlen tanítómesterünk menetelt. A sor végét legfiatalabbként – akkor tizenkét évesen – én zártam, előttem pedig Schmidt Egon kollégám vágta a sarat. Azon a madarászkiállításán ismerkedtünk meg immár több, mint hetven évvel ezelőtt. Azóta tartott a barátságunk, bár útjaink többször szétváltak, de a közös (madarász-) sors újra meg újra összehozott minket.

Az összekötő kapocs évtizedeken keresztül Madártani Intézetünk volt, valamennyi hazai megfigyelő vagy gyűrűző, fotózó vagy kutató számára. Ezt a közös szenvedélytől megszállott nagycsaládot, illetve annak azóta örvendetesen megsokasodott utódnemzedékét örökölte a jelenkori Madártani és Természetvédelmi Egyesületünk. Schmidt Egon mindkét intézménynek rövid időn belül oszlopos tagja, megszállott motorja, „információs központja” lett.

Nyelvtudása révén tartotta a külföldi kapcsolatokat, példás segítőkézsége folytán gondozta a kezdő madarász-

Balról Keve András, Schmidt Egon és Festetics Antal a „Kostanzi Zsinat” rendezvényen (lásd a szövegben) 1965 őszén (fotó: Festetics Antal archívum)

Schmidt Egon a Kossuth-Díjjal (fotó: Haraszthy László)

kat, szorgalmától hajtva kutatta a hazai madárvilágot, népművelő tehetségével oktatta a rádióhallgatókat a természet megismerésére, szeretetére és védelmére. Lelkesedő és lelkesítő képességén csak szerénysége tesz túl, és valamennyi itt felsorolt tulajdonsága legjobban Keve Andrásra emlékeztet, aki mindnyájunk nagy példaképe volt.

A szocializmus „osztályelleneségeiként” sorstársak voltunk 1951-ben: Schmidt Egon családotól a Heves megyei Tarnaleleszre deportáltak, minket pedig a Békés megyei Csorvársra telepítettek ki Budapestről. A deportálás alatt, persze csak (cenzúrázott) levélváltás formájában cserélhettük ki a madarász élményeinket egymás között. Annál nagyobb volt a viszontlátás és az újra közös madarászás öröme Sztálin halálát követően, 1953-ban.

Az 56-os forradalom vérbe fojtása után kimenekültem Ausztriába, ő viszont ott-

hon maradt, így a rákövetkező években megint csak terjedelmes levelezés formájában ápoltuk baráti és szakmai kapcsolatunkat. Élménydús, autentikus, megragadó és szavahihető írói stílusa, már akkor is érezhető volt leveleiben, amelyekből egy terjedelmes gyűjteményt őrzök.

A várva várt második viszontlátás már szabadföldön, a Bodeni-tó partján történt, 1965 őszén. Otthon meglazult a diktatúra, Keve Andrásnak és Schmidt Egonnak, a Madártani Intézet képviselőinek engedélyezték a „Kostanzi Zsinat”-on való részvételt – ahogy annak idején a patinás Német Ornitológiai Társaság Konstanz városában tartott kongresszusát elkereszteltük. A viszontlátás öröme nagy volt, mert ettől kezdve én is hazajártam, és újra együtt gyúrhattuk a sarat a távcsövel, szúnyogcsípésekkel Apaj-pusztán, a Velencei-tavon vagy a Hortobágyon.

Schmidt Egon szívet melengető, de tudományos pontossággal megírt több tucat könyve díszhelyet kapott könyvtárakban, mert ahogy és amit ő írt az mindig nemcsak hiteles élmény, hanem a természetvédelem és az „ökologikus” hazaszeretet mesterien megformált ötvözeete is.

A legnagyobb örömben, persze, akkor részesültem, amikor ide, Észak-Németországba is eljutott a minden magyarhoni madarászt megtisztelő nagy esemény híre: Schmidt Egon kollégánkat – iróként, ismeretterjesztőként és első ornitológusként – Kossuth-díjjal tüntette ki a Magyar Köztársaság elnöke. Lélekben én is ott voltam a Parlament Kupolatermében, a Szent Korona árnyékában, amikor kedves barátom hazánk legmagasabb állami kitüntetésében részesült, és több, mint hetvenéves barátságunk folytán koronatanúként állíthatom, ha valaki megérdemelte a Kossuth-díjat, akkor az Schmidt Egon volt. Hatalmas életművet hagyott hátra. Tanítómestere, példaképe volt több madarász nemzedéknek. Emlékét szívünkben őrizzük.

Prof. Dr. Festetics Antal

Mentor, példakép és barát – Schmidt Egon emlékére

Schmidt Egon példaképem volt, tőle láttam először, mi a tudományos módszer, az elkötelezettség és csodáltam nála a megismerés örömét. Mint szentendrei iskolást, Urbán Sándor Tahiban élő biológia tanár mutatott be Egonnak a Madártani Intézetben. Sándor is rendkívül elkötelezett madarász és nagy házi állattartó is volt, aki hatalmas, öreg vegyes gyümölcsöst művelt a Duna feletti domboldalon. A gyümölcsösben rengeteg madárodút tett ki mindenféle méretben cinkéknek, légykapóknak, seregélyeknek egészen a különböző baglyokig. Ezek karbantartásában és vizsgálatában segítettem, mint általános iskolás, majd magam is készítettem őket, a szomszédunkban élő barátommal Kállay Gyurival. Sándor járt a Madártani Intézetbe, olvasott is és írt is híreket az Aquilába, s bevitt engem is Schmidt Egonhoz, aki nagy figyelemmel fogadott. Attól kezdve rendszeresen jártam hozzá egyedül is, kézzel írott levelekben számoltam be megfigyeléseimről, a szentendrei odúim eseményeiről, majd amikor már a Pilisi Parkerdő Gazdaságban is létesítettünk odútelepeket a dunabogdányi erdőben, azokról is beszámoltam. Egon biztatott a pontos adat vezetésre, és az adatokból a tőle tanultak alapján készítettem el az országos tudományos diák biológia versenyre dolgozatomat gimnazistaként „Madárodú vizsgálatok” címmel, mellyel országos hatodik helyezést értem el 16 évesen.

A Költő utcai Madártani Intézetbe való rendszeres zárándoklásaim során első utam mindig Egonhoz vezetett, aki bemutatót Keve Andrásnak, Pátkai Imrének, Sterbetz Istvánnak, Győry Jenőnek és Vertse Albert igazgatónak is, akikkel mind közvetlen levelezésbe kezdtem. Vertse Alberttől kétféle, cinkéknek és egy seregélynek való, eternitből készült zöld odút is kaptam, melyből kettő most is a leányfalui kertemben van, s majd 60 év után, még mindig fészkelnek bennük madarak. Igaz a seregély eltűnt, mint fészkelő és szécinkék költenek a nekik szánt odúban. Gimnáziumi évek alatt kaptam egy példányt Egon „Baglyköpet vizsgálatok” című könyvéből, s ornitológusnak készülve útmutatásai szerint igyekeztem tanulni a csontmaradványokból történő fajmeghatározást. Ez már igazi tudományos kutatás volt, és igyekeztem Egonnak minél több baglyköpetet gyűjteni. Most visszagondolva, hajmeresztően veszélyes korhadó lépcsőket másztunk, templomtornyokban gyöngybagoly, és kőbányák sziklafalait vizsgálva uhu köpeteket gyűjtöttünk. Ebben is együtt dolgoztunk Kállay Gyurival, majd Szentendrey Géza is bekapcsolódott, s velük rendszeresen együtt madarásztunk.

Kállay György (balra) és Schmidt Egon (jobbra) csákvári kiránduláson, ahol barátai 80. születésnapja alkalmából köszöntötték 2011. június 24-én (fotó: Haraszthy László)

Somogyi Péter (balra) és Schmidt Egon 2012. december 12-én (fotó: MME archívum)

Első éves ELTE biológus egyetemi hallgatóként – 1969-ben – igyekeztem minél alaposabban megismerni a csontokból történő határozást és próbáltam önállóan is analizálni a baglyköpeteket egy nyolcágas kollégiumi szobában. A szobában lévő egyik íróasztalt kisajátítva raktam sorba az álkapcsokat megkoponyákat, bolgár, orosz, kenyai, mongol és magyar szobatarasim nem kis megrökönyödésére. A csontok üvegcsékbe kerültek és büszkén vittem őket Egonhoz. Az eredmény az első, igényes tudományos közlemény lett, melyben Szentendrey Gézával társszerzőként szerepeltünk, és amit természetesen Egon írt német nyelven, s a meghatározások zömét is ő végezte: Schmidt E., Somogyi P., Szentendrey G. (1971) Ein Versuch zur Feststellung der Populationsdichte einiger Kleinsäuger in offenen Kulturgebieten auf Grund von Schleiereulengewollen. Vertebr. Hung. XII:79–91. Ebben a cikkben már szerepeltek az általam határozott csontok is, miután Egon is átnézte őket. Gyönyörű, optimista, lendületes idők voltak ezek az évek. 1970 nyarán feleségemmel, Klárral nekivágtunk autóstoppal Lengyelország felé, ahol sok kaland után elértük a Balti-tenger partját, s megtaláltuk az Actio Baltica madárvonulás kutató, gyűrűző táborát, amiről a Madártani Intézetben már hallottam. Felejthetetlen heteket töltöttünk a hálósorok és partmadár-varsák világában, olyan tábori életről, melyet a magyar gyűrűző táborokban mára már ezrek megtapasztalhattak. Visszatérve rengeteg diával számoltunk be Egonnak és barátainknak a látottakról, melynek talán volt hatása arra, hogy mások is követték kalandunkat.

Schmidt Egon egész nemzetét tanította a természet szeretetére és megbecsülésére, sokat hagyott ránk, mely örökre velünk marad. A testünkben lévő atomok rég felrobbant, halott csillagokból származnak, és új és új kombinációkban ugyan, de mindnyájan csillagporból épültünk. Ugyanígy, az agyunk szülte gondolatok is a kultúránkat és tudásunkat építő generációk ezreinek gondolataiból és hagyatékából épülnek tovább új és új kombinációkban. S bár a legtöbb csillagot és elöttünk járt gondolkodót már nem ismerjük, mégis vannak fényes szellemi csillagok, akiknek hagyatékát haláluk után is név szerint említjük, építjük elménkbe. Schmidt Egon szellemi „csillagpora” itt él tovább kultúránkban, tudásunkban, az egyetemes emberi természeti kultúra és a tudományos haladás halhatatlan hagyatékaként.

Professzor Somogyi Péter
Oxfordi Egyetem, Nagy-Britannia

Telepesen fészkelő madarak I. SIRÁLYOK 2.

Vékonycsőrű sirályok telepe Közép-Anatóliában

A magyarországi dankasirály-telepeken rendszeres társfészkelő a küszvágó csér és egyre gyakrabban a szerecsensirály is. A sirálytelepeken a rengeteg elhullatott – foszforban és nitrogénben gazdag – ürülék hatására gyakran sűrű gyomnövényzet verődik fel, mely kifejezetten vonzó fészkelőhely a különböző récefajok számára. Leginkább a tőkés- és a kendermagos réce költ ezeken a telepeken, de a cigány, a barát- és a kontyos réce sem ritka, de akár egy-egy pár kanalasréce is társulhat a zajos sirálytömeghez. Amióta egyre több helyen költ nálunk is az üstökösréce, az is megjelent a sirálytelepeken. Ritkábban egy-egy piroslábú cankó is megbújik a sűrű növényzet között.

A dankasirály-kolóniákban általában tíz-száz pár költ együtt, de vannak ennél nagyobbak is, amelyeken akár 10 000 pár gondolozza fiókait. A fészkek, legalábbis a szigeteken lévő kolóniák esetében, általában egy méter távolságra helyezkednek el egymástól, ha viszont nagyon kevés a hely és sok pár akar az adott helyen költeni, akkor egészen különleges helyzetek is kialakulhatnak. Ilyen volt, amikor az egyik halastavi szigeten lévő csenevész borókabokorra is épített fészket az egyik dankasirály-pár. A fészkek általában kis mélyedésben elrendezett kevés növényi anyagból készülnek, de rendszeresek a nagyobb építmények is, sőt néha vannak egészen nagyok is. Utóbbiak akár olyan közel épülhetnek egymáshoz, hogy összeérnek. Előfordulnak különös esetek is. Ilyen lehet, amikor egy romos vagy használaton kívüli épület, például hodály kerül víz alá és

A szerecsensirályok elkülönülten, kis csoportot alkotva fészkelnek egy nagy sirálytelepen erre a vízálláson létrejön egy sirálykolónia. Ilyenkor a sirályok minden lehetséges felületet kihasználnak fészkeképítésre, az otthagyt kályhától a tetőzetet alkotó gerendáig, vagy magára a tetőre is építhetnek.

Nyílt vízfelületeken a dankasirályok könnyen megtelepíthetők, ha néhány nádállatot helyezünk ki számukra, de pl. a kaszálás után otthagyt és még tavasszal is egyben maradt szána, vagy szalmabálák is kiválóan alkalmasak számukra.

Néha előfordul az is, hogy a dankasirályok – de a nagyobb testű rokonaik is – rosszul választják meg a fészkek helyét. A learatott nád után visszamaradó, a vízből csak pár centiméterre kiálló szálok ideális terepet kínálnak a fészkeképítésre. Ha azonban a kottlasi időben a nád erőteljes növekedésnek indul, akár olyan sűrű is lehet, hogy a madarak nem tudják a fészkeiket megközelíteni, ezért elhagyják a telepet. A kisebb halastavi szigeteken is kialakulhat már a kottlasi időszakban is olyan buja

Ezen a telepen a szerecsensirályok csak hevenyészett fészkeket raktak, azok viszont sűrűn, egymás közelében helyezkednek el

Dankasirályok egymástól viszonylag távolabb lévő fészkeiken kotlanak, a madarak csőre a déli hőség miatt van nyitva

növényzet, ami miatt egyes fészkeket, vagy akár az összeset elhagyják a madarak. A legnagyobb veszélyt azonban a tavak, vízállások költési időszakban történő kiszáradása, vagy a halastavak vizének leengedése jelenti, mert ilyenkor a ragadozók könnyen bejuthatnak a telepre és rövid idő alatt felszámolhatják azt.

A Magyarországon egyre elterjedtebb szerezcsensirályok, melyek néhány évtizeddel ezelőtt csak a mediterrán medencében és Volga deltavidékén költöttek, eddig csak szigeteken

A szerző felvételei

Ahol kevés a hely a fészkek számára, ott minden lehetséges módot kihasználják – ez a dankapár egy borókabokorra építette fészket

Ez a dankasirálypár annak ellenére, hogy egy szigeten, talajra települt, valódi fészket épített

telepedtek meg, nyílt vizen még nem építenek fészket. Ugyan-így költenek a sztyeppi- és a sárgalábú sirályaink is. A szerezcsensirály terjeszkedése azonban nem állt meg a Kárpát-medencében, megszállták a Nyugat-Európa tengerpartjait is. Néhány évvel ezelőtt szlovák kollégákkal a Bósi tározórendszer szomszédságában egy nagy kiterjedésű szigeten számoltuk a fészkelő sirályokat. A telepen a dankák mellett szerezcsenek is költöttek. A két faj fészkei tojásaik alapján jól elkülöníthetők egymástól, de a hatalmas területen szétszóródó fészkek

A sirálytelepek lakói gyakran – látszólag ok nélkül – emelkednek a levegőbe, a képen három faj: vékonycsőrű-, danka- és szerezcsensirály is látható

Szerezcsensirály-telep

számbavétele így sem egyszerű, mivel gondoskodni kell arról, hogy egy fészket se kerüljön kétszer is feljegyzésre és hacsak lehet egy se maradjon ki. Szlovák kollégáink rendkívül ötletes módot választottak ennek a két feltételnek a teljesítésére. Minden számláló – hatan voltunk – kapott egy-egy zacskónyi előzetesen pontosan megszámlolt piros és zöld színű kutyatápot. A danka fészkekbe egy pirosat, a szerezcsenekbe pedig egy zöldet kellett tenni. A felmérők ezek alapján látták, hogy egy fészket már valaki számba vette, vagy sem. Az akció végén csak azt kellett megszámlálni, hogy színenként kinek hány szem kutyatápjá marad. Mivel a sirályok maguktól is mindenféle anyagot behordanak a fészkekbe az egy szem kutyatápjá semmilyen zavarást sem okozott számukra, sőt valószínűleg a legtöbb meg is ették.

A sirályok közeli rokona a csüllő, amelyik eredetileg a tengerpartok sziklafalainak peremeire építette fészket. Az emberi létesítmények megjelenésével azonban új fészkelőhelyek is keletkeztek, amelyeket a csüllők rendszerint ki is használnak. Földrészünk északi részén a tengerparti települések épületein található kiszögeléseket, párkányokat sokfelé elfoglalták. Ezen ugyan nem alakulnak ki olyan nagy telepei, mint a nyílt tengerre néző sziklákon. A csüllő talán az a sirályféle, amelyik Európában a legnagyobb telepeket alkotja. Egy észak-norvégiai szigeten 2005-ben például 25 000 pár költött. Mivel fészkeik a sziklafalakon vannak, azokhoz a nagytestű sirályok nem tudnak hozzáférni, így sem a tojásaik, sem a fiókáik nem válnak azok zsákmányává, vagy ha mégis, az csak ritkán történik meg.

A nagytestű – nem is olyan régen még egységesen ezüst-sirálynak tekintett – faj az 1980-as években kezdte el kelet felé terjedni. Napjainkra egész Lengyelországot benépesítik telepeik és Németország egyre több tartományában is megjelentek már. Különösen érdekes, hogy ezek a terjeszkedő fajok elhagyták az egykori élőhelyeiket és megjelentek a nagyvárosokban is. Ma már például Berlin belvárosában, a tiz-tizenharmadik emeletes lapostetejű épületeken három nagytestű sirályfaj – ezüst-, sztyeppi-, és sárgalábú sirály – is fészkel. Európa más részein is megjelentek a városok lapostetejű épületein vagy a kémények tövében fészkelők. Régebben ilyen helyen épült fészkekkel csak a tengerparti településeken találkozhattunk. A nagytestű sirályok terjeszkedésének elsődleges oka, az egyre nagyobb mértékű alkalmazkodás, az emberi élelmiszer-maradványok fogyasztására történő áttérés. Ilyet nálunk is megfigyelhetünk, hiszen a nyílt kommunálhulladék-lerakókon az ország több nagyvárosának térségében télen-nyáron találkozhatunk – akár tömegesen is – táplálékot kereső sirályokkal. Nálunk a hulladéklerakókon a leggyakrabban a dankasirály jelenik meg. Őt követi a viharsirály és a sárgalábú sirály. A tengerparti halászkötők környékén a nyílt vízről visszatérő hajókat rajokban követik a sirályok, könnyen megszerezhető halmaradványok vagy kisebb halak tetemeinek reményében. Mivel ez a fajta táplálék folyamatosan rendelkezésükre áll, nem okoz számukra problémát egy-egy nagyváros belsejében sem a fiókák táplálása, még akkor sem, ha telepeiken fészkelő párok száma évről évre növekszik.

A sirálytelepeket az ott fészkelő madarak közösen védik. A kolónia közelében megjelenő rétisast, de különösen a barna rétihéját a kavargó sirálytömeg hamar megfutamodásra készíti. A nagytestű sirályok azonban gyakran nagyon sikeresen fosztogatják kisebb fajtársaik telepeit. A sárgalábú sirály és a nála nagyobb termetű rokonai azonban nem csak a kisebb sirályok, hanem minden más közelükben fészkelő fajra

A csüllők leggyakrabban a tengerekből szigetként kiemelkedő sziklafalakon fészkelnek...

...gyakran nagyon közel egymáshoz....

...fészkeiket pedig a tengerből gyűjtött hínárból építik

veszélyt jelenhetnek. Még a sirályoknál sokkal nagyobb testű pelikánok fészkei sincsenek biztonságban az olyan telepeken, ahol mindkét faj egymás közelében fészkel, ugyanis zavarás esetén valamennyi madár felrebben, de a sirályok általában hamarabb ereszkednek vissza és sorban feltördelik a pelikán-tojásokat vagy elnyelik azok apró fiókáit. Persze a dankasirályok sem ártatlanok, hiszen azok is felkapkodhatják a küszvágó csereke apró fiókáit.

Egy sirálytelep mindig mozgalmas, a madarak egy része a levegőben, másik része pedig a fészken vagy a fiókák közelében tartózkodik. Nagy élmény egy ilyen telep megfigyelése, amit érdemes mindenkinek legalább egyszer megélnie. Mivel a sirályok elég nagy méretűek ahhoz, hogy több száz méterről – zavarás nélkül – is megfigyelhetők, ajánlom mindenkinek ennek az élménynek az átélését.

Haraszthy László

Szinte minden madarásznak van egy-egy olyan madárfaja vagy madárcsoportja, amelyet jobban kedvel, amelyre nagyobb figyelmet fordít. Nálam ez a faj immár húsz éve a kanalasgém.

A KANALASGÉMEK KUTATÁSA MAGYARORSZÁGON

Húsz év története a kezdetektől az első eredményekig

Névadó lapított csőrük feketén-szürkén márványozott, a csőr végén egyenként változó alakú és méretű sárgás folt díszlik. Csupasz, sárga torkukat élénkörös sáv szegélyezi. Tollazatuk fehér, de a nászruhás öreg madarak begyén egy narancsos sáv húzódik végig.

A kanalasgémek csoportosan lábálják a sekély vizeket félig tátott, vízbe mártott csőrükkel jobbra-balra kaszálva, miközben a táplálkozó csapataikat szürke géme, nagy kócsagok és kis kócsagok követik. Egy-egy tavat így meghajtva a már említett gémfélék mellett több más vízimadárfa, például sirályoknak, szerkőknek, sőt partimadaraknak, gulipánoknak és füstös cankóknak is megkönnyítik a táplálkozását azzal, hogy mozgásra bírják a vízi élőlényeket, illetve – szó szerint – felkavarják az állóvizet. Táplálkozás után csoportosan pihennek, és közben rendszeresen meg lehet figyelni, hogy két-két példány egymással szemben áll, és egymás fejét és nyakát

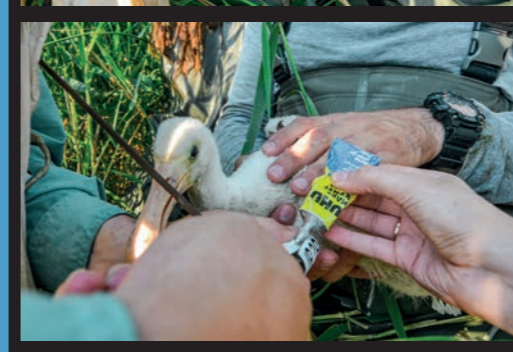
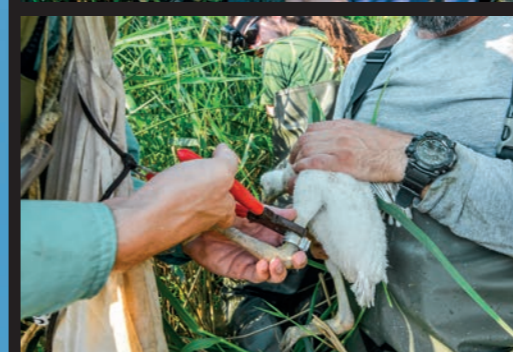
kölcsönösen áttollázkodják, ami egyedülálló a hazai fajok palettáján. Ha rendszeresen pihennek egy-egy területen, hajlamosak arra, hogy pihenőfészket építsenek maguknak a nádba, még költési időn kívül is. Ezeket a pihenőfészkeket kisebb civakodások árán is védik.

Hazánkban 550–900 pár költ. Telepesen fészkelnek nádasokban, ritkábban fás-bokros mocsarakban. Fiókákat kirepülést követően is gondozzák, vezetgetik. Természetvédelmi jelentőségük felértékelődött az elmúlt időszakban, mert kifejezetten kötődnek a vizes élőhelyekhez: csak és kizárólag a sekély, lábálható vizekben tudnak táplálékot szerezni. Az utóbbi aszályos években több olyan vizes élőhely is kiszáradt, ahol csapadékosabb években rendszeresen táplálkoztak. Összességében a szárazság, a vizes élőhelyek kiszáradása hátrányosan hat mind a fészkelő párok számára, mind a költési sikerre. Táplálkozási szokásuk miatt teljes életciklusukban kötődnek

← A színes gyűrű a repülő kanalasgém lábáról is leolvasható (fotó: Mészáros Csaba)

↑↓ Kanalasgém-fiókák gyűrűzése (fotók: Kiss Czákó Imre)

a vizes élőhelyek hálózatához: fészkeléskor a gémtelpepekről kirepülve sorra keresik fel a sekély vízű szikes tavakat, mocsarakat, a csapolás alatt álló halastavakat, rizsföldeket vagy egyéb lábálható vizeket. Költés után is ezeken a területeken kóborolnak itt, a Kárpát-medencében. Vonulásuk során gyakran megállnak a folyótorkolatoknál, sólepárlóknál is. Legnagyobb telelő állományai olyan tengerpartokon fordulnak elő, ahol apálykor kedvező táplálkozóterületeket találnak, míg dagálykor kisebb szigeteken, tengerparti sós mocsarakban vagy éppen a homokdűnéken pihennek. A kanalasgémek egyedi mozgását húsz éve követjük színes gyűrűkkel, az elmúlt hét évben pedig néhány példány már GPS-jeladót is kapott.

A KEZDETEK

2003 tavaszán gyűrűző barátaim, Karcza Zsolt és Németh Ákos felhívták a figyelmem arra, hogy figyeljem a kanalasgémek lábait, mert Otto Overdijk holland kanalasgém-specialista biztosított néhány színes gyűrűt, kérve, hogy ezeket a gyűrűket magyar gémtelpeken tegyük fel a „kanalasok” lábára. Zsolt és Ákos akkoriban engem ismertek jobban a távcsöves-teleszkópos madarászok közül, így kézenfekvő volt, hogy nekem szóljak, remélve, hogy majd szállítok nekik néhány megfigyelést a jelölt példányokról.

Az első Kolon-tóról kirepült kanalasgémeket Ákos találta meg Apajon, az Ürbői-halastavakon 2003. június 20-án. Egy nappal később, június 21-én arra jártam én is, és nekem is feltűnt, hogy a madarak lábán van gyűrű, és eszembe jutott barátaim kérése. Az első percekben még annyira nem hoztak lázba a gyűrűs példányok, de amint elkezdtem leolvasni az első egyedeket, valamiért mégis érdekesnek, izgalmasnak találtam a kódok megfejtését – talán a legelső pillanatokban még az motivált a legjobban, hogy teszteljem a frissen vásárolt, új teleszkópomat. A leolvasott kódokat e-mailen jelentettem a Madárgyűrűző Központnak, ahonnan elküldték a leolvasott egyedek élettörténetét, melyből kiderült, hogy mindannyian a Kolon-tóról származnak. Meglepett, hogy a fiatalok a kirepülés után nem sokkal már negyven kilométer távolságba mozdultak el. Június 22-én az Akasztó melletti halastavakon jártam, ahol szintén leolvastam néhány fiatal kanalasgémeket. Ekkor már kifejezetten tetszett a gyűrű leolvasásával járó folyamat: becserkészni a madarakat, feljegyezni a kódokat, lejelenteni, majd várni az e-mailt az élettörténetükről. Akkor még nem is sejtettem, hogy ennek a két napnak milyen nagy jelentősége lesz a későbbi életemre nézve: idén immár húsz éve figyelem a hazai területeken és néha Tunéziában a kanalasgémeket és a lábukon a gyűrűket, 2005 óta pedig már a gyűrűzésükbe is becsatlakoztam.

A faj megfigyelései, alapos kutatása kapcsán nagyon sok hazai és külföldi ornitológussal kerültem kapcsolatba, a leolvasások és a kanalasgémek utáni érdeklődés kapcsán még barátárok is kialakultak mind a hazai, mind a külföldi kollégákkal. Különösen Tunéziában, a hazai madarak számára legfontosabb telelőterületen alakult ki nagyon jó kapcsolat a helyi arab madarászokkal, akikkel ősszel és télen már több alkalommal is végiglátogattam az ottani vizes élőhelyeket gyűrűs kanalasgémek – vagy, ahogy a helyiek mondják, a „kanál atyja” (aboumelaka) – után kutatva.

A kanalasgémekről mind a hazai, mind a külföldi megfigyelések miatt szépen gyűltek az adatok. Fontosnak tartottam, hogy ezek az adatok ne csak gyűljenek, hanem kerüljenek feldolgozásra is, hogy az eredmények mind tudományos, mind

Jeladós kanalasgém (fotók: Pigniczki Csaba)

Fürdőző bivalyok közelében táplálkozó kanalasgém Magyarországon

Színes gyűrűs és színesgyűrű-kombinációs kanalasgém Magyarországon

természetvédelmi szempontból hasznosuljanak. Az adatok feldolgozását követően pedig később már látszott, hogy mi az, amit tudunk, és mi az, amit még ki kell deríteni ezekről az izgalmas madarakról.

A KANALASGÉM-KUTATÁS LEGFONTOSABB EREDMÉNYEI

A színes gyűrűvel jelölt egyedekről több tanulmány is született az elmúlt két évtizedben. Kimutattuk, hogy a Kárpát-medencében az öreg kanalasgémek nagyobb arányban fordulnak elő költési időben száz kilométernél messzebbre a kikelési helyüktől, mint a nyugat-európai madarak (atlanti populáció). Ennek egyik lehetséges oka, hogy a kontinentális körülmények miatt a vizes élőhelyek térben és időben jelentősen megváltozhatnak akár az egymást követő években is: míg egyik évben nagy a vízborította területek aránya, a következő évben ugyanaz a terület akár teljesen száraz is lehet. A kiszáradt területeket a kanalasgémek elhagyják, mert nem alkalmasak arra, hogy ezeken táplálkozzanak. Ezzel szemben a tengerpartokon fészkelő nyugat-európai madarak sokkal kiszámíthatóbb, stabilabb környezetben fészkelnek a tengeren tapasztalható árapályjelenség miatt, ezért az ottani példányok területhűbkek.

A kanalasgémek a kirepült fiókákat hosszan, akár két hónapig is gondozzák, vezetgetik. A színes gyűrűs madarak segítségével igazoltuk, hogy eközben több család is száz kilométert meghaladó távolságba vezette a fiókáit.

A színes gyűrűs kanalasgémek segítségével írtuk le először, hogy milyen vonulási utat használnak, mialatt a Színes gyűrűs kanalasgém a csapatban (fotó: Mészáros Csaba)

Kárpát-medencéből a teletöterületeikre vonulnak. Két fontosabb vonulási utat találtunk, mindkettő a mediterráneum középső részén található. Az egyik az észak-adriai vonulási útvonal, amely Észak-Olaszországba vezet, az Isonzó folyóhoz, illetve a Pó-síksághoz. A másik a dél-adriai, amely a Balkánon, Bosznia-Hercegovinán, majd a horvát tengerparton keresztül vezet Olaszországba, az olasz csizma sarkantyújától délre elhelyezkedő vizes élőhelyekhez, Manfredoniába. Mindkét útvonlról a madarak jelentős része Észak-Afrika középső részeire, elsősorban Tunéziába vonul, míg kisebb hányaduk Dél-Olaszországba, Sziciliába vagy Szardíniára húzódik. A populáció töredéke még ennél is továbbra vonul: átkelnek a Szaharán, hogy a Száhel övezet középső részein, elsősorban Maliban és Nigerben teleljenek, a Niger folyó mentén. Kiseb arányban a kanalasgémek a Földközi-tenger keleti medencéjében és Afrika keleti részein is felbukkannak vonulásuk vagy teletésük során, őket a Balkán-félsziget keleti területein, Törökországban, Izraelben és Szudánban észlelték. Érdekes módon Egyiptomból hiányoznak a megfigyelések, pedig a 20. század első felében még nagy arányban jelentettek innen vissza fémgyűrűs példányokat. Ugyancsak kis részben vetődnek el a mediterráneum nyugati részébe vagy Nyugat-Afrikába; ezeket a madarakat Franciaországban, az Ibériai-félszigeten, Marokkóban, Mauritániában és Szenegálban észlelték.

Korábban, a 20. század közepén még úgy tartották, hogy az atlanti és a közép-európai kanalasgémek nem keverednek sem a teletöterületen, sem a fészkelőhelyeken. A színes gyűrűs madarak leolvasásaival ezt az állítást sikerült megcáfolni. A Szenegálban és Mauritániában telető hazai gyűrűs kanalasgémek az atlanti populáció legfontosabb teletöterületein

kerültek azonosításra. Magyar gyűrűs kanalasgémeket megfigyeltek Hollandiában és Franciaországban, a nyugat-európai madarak fontos fészkelőhelyein. Néhány holland gyűrűs kanalasgém pedig Magyarországon, a Kárpát-medencében bukkant fel. Ezek a megfigyelések jelzik, hogy a génáramlás a két elkülönült populáció között megvalósulhat, működhet. De magyar gyűrűs kanalasgémeket nemcsak tőlünk nyugatra, hanem keletre is észleltek: a Romániában, a Duna-deltában, illetve a Duna alsó szakaszán látott kanalasgémek felvetik annak a lehetőségét, hogy a génáramlás a délkelet-európai populáció irányába is lehetséges. Ismerünk olyan Duna-deltában gyűrűzött kanalasgémet is, amelyet a Hortobágyon azonosítottak, így a Kárpát-medencében élő madarak génállományát is frissíthetik a délkelet-európai madarak génjei.

A telető kanalasgémekről megállapítottuk a színes gyűrűs megfigyelések alapján, hogy az állomány jelentős része rövid távú vonuló, vagyis csak a Földközi-tenger térségébe húzódnak teletésükre. Ugyanakkor kisebb arányban jelen vannak azok az egyedek is, amelyek átkelnek a Szaharán, hogy a Száhel övezetben teleljenek Szudán és Mauritánia vagy Szenegál között. Ezek a madarak a hosszú távú vonulók. A kanalasgémek szintén kis hányada nem vonuló, ők a telet a Kárpát-medence déli területeire húzódnak, elsősorban a horvát halastavakon töltik, de a Dél-Alföldön és a szerbiai Vajdaságból is ismertek gyűrűs, telető példányok megfigyelései.

A kanalasgémekről a nagy időléptékben gyűjtött adatok lehetővé teszik, hogy a jövőben további elemzéseket végezzünk a hazai populáció túléléséről, a vonulási útvonaluk megváltozásáról, teletési szokásaik esetleges átalakulásáról.

Kanalasgémek a Kneiss-szigeten, Tunéziában (fotó: Pigniczki Csaba)

NÉHÁNY ADAT ÉS REKORD KANALASGÉMEINK VILÁGÁBÓL

A színes gyűrűvel ellátott kanalasgémek sok érdekes adattal járultak hozzá a fajról alkotott tudásunkhoz, mivel a színes gyűrűvel jelölt 2735 példány 65,6%-áról rendelkezünk legalább egy leolvasással vagy megkerülési adattal. Az egyik, 2009-ben fiókaként jelölt egyedet a gyűrűzését követően eddig összesen 113 alkalommal észleltük, főleg Magyarországon, de tudjuk róla azt is, hogy telelni Tunéziába vonul. Az első évben, 2003-ban gyűrűzött kanalasgémek közül valószínűleg már nincsenek életben lévő példányok, de a 2004-ben gyűrűzöttek közül 2022-ben még három is megfigyeltünk, ekkor ezek a madarak tizenkilencedik naptári évesek voltak. 2023 márciusában egyiküket a szegedi Fehér-tavon Mészáros Csaba fotózta le, jelenleg ez a kanalasgém a huszadik naptári évében van, és ő a legidősebb hazai példány: tizennyolc éves, tíz hónapos és kétnapos. A legtávolabbi megfigyelése annak a kanalasgémnek van, amelyet a Hortobágyi Nemzeti Parkban gyűrűztünk meg, és később Szenegálban, a gambiai határ közelében figyelték meg. Ez a kanalasgém légvonalban 5133 kilométert tett meg a kikelési helyétől mérve.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Az, hogy a színes gyűrűs kanalasgémekről ilyen nagyszerű eredményekkel rendelkezünk, több gyűrűző, gyűrűzésben segítő ember, valamint hazai és külföldi terepmadarászok és madár-fotósok közös eredménye; ezen a fórumon is hálásan köszönöm, a segítségeteket! A ringers@mme.hu e-mail-címen továbbra is várjuk a kanalasgém-megfigyelésekről a gyűrűkódokat és fényképeket a dátum és a pontos koordináta megadása mellett.

Pigniczki Csaba

A Börzsönyi Helyi Csoport szakmai programjainak bemutatása III.

A Börzsönyi Helyi Csoport szakmai programjainak bemutatása a 2022. évi téli lapszámban kezdődött az énekesmadárodú-programunkkal. A második részt a 2023. évi tavaszi lapszámban a Börzsöny hegységhez szorosan kötődő különleges fajokkal folytattuk. Sorozatunkat a ragadozó madarakkal, a gólyákkal, a gyűrűzéssel és a társadalmi szerepvállalásunkkal kapcsolatos programjainkkal fejezzük be.

LAGADOZÓ MADARAK ÉS FEKETE GÓLYÁK FAJMEGŐRZÉSE

A helyi csoport megalakulása után élénk szakmai tevékenység alakult ki Brellos Tamás, Mekli Mihály, Dénes János és Homoki Nagy István részvételével. A gallyfészkek térképezése szinte versenyben zajlott, a fészkes fákat számozott alumíniumkorongokkal jelölték.

Az első műfészkek 1996-ban készültek el, azóta huszonhárom raktunk ki parlagi sas, kerecsensólyom, vándorsólyom, fekete gólya és fehér gólya számára. Beindult a fokozottan védett ragadozó madarak és a fekete gólya rendszeres monitorozása, az ismert fészkelőhelyek ellenőrzése és újabbak felkutatása. Minden év végén összegezzük az eredményeket. Parlagi sas már csak egy pár fészkel a Börzsönyben, azonban fiókát évek óta nem nevel. Nagy örömeinkre három éve (2020-ban) sikerült újra kigyászolyvet találni, mely sikerrel költ. A vándorsólyom szinte „be-robant” a területünkön, a Börzsönyben már nyolc fészkelése ismert, egy pár költ a Cserhátján, de további párokról is tudunk.

Börzsönyi Ornitológiai Tábor nyitónap 2019-ben (fotó: Varga Péter)

Az 1990-es évektől Bagyura János vezetésével, az MME Ragadozómadár-védelmi Szakosztályával közösen szerveztünk a kerecsensólyom-fészeknél fészekörzést, melynek költségeit pályázati forrásból teremtettük elő. Ennek köszönhetően megújult az örkunyhó, és védőkerítést kapott a bányaudvar. Mindent megtettünk a pár megmaradása érdekében, ennek ellenére a kerecsensólyom elhagyta a Börzsönyt, helyére vándorsólyom költözött.

2000-ben programot indítottunk a körülbelül 5200 hektáros dél-börzsönyi mintaterületen a gyakori ragadozó madarak felmérésére, amely négy évig tartott. Hasonló programot valósítottunk meg Cserhátján, a szőri erdőben is. Az önkéntes felmérők a téli, lombmentes időszakban bejárják a kijelölt területüket, és minden (potenciális ragadozó-)gallyfészket felmérnek, az adatokat GPS segítségével rögzítik. A költési időszakban távcsővel, zavarás nélkül ellenőrzik a fészkeket és regisztrálják a költéseket. 2012–2014-ben megismételtük a felmérést, melynek eredményét a 2016. évi Heliacában publikáltuk. Ismét

Brellos Tamás túra 2012-ben (fotó: Varga Péter)

Európai Madármegfigyelő Napok 2009-ben (fotó: Nagy Csaba)

← Egerészölyv (fotó: Nagy Csaba)

eltelt tíz év, jelenleg Kun Zoltán vezetésével szervezzük a harmadik felmérési periódust.

Az 1980-as évektől mentünk sérült ragadozó madarakat. A mentett röpképtelen kerecsensólymok fogságban két esetben is párba álltak, és összesen harminchárom fiókát neveltek, melyeket vadon élő kerecsensólymok fészkeibe adoptáltuk. 2002-ben pályázati forrásból bővítettük a kezelőörpédéket. Azóta madármentő állomásként működünk, évente száz-tíz-három harminc madarat fogadunk, együttműködve a Duna-Ipoly és a Bükk Nemzeti Park Igazgatósággal.

FEHÉR GÓLYA FAJMEGŐRZÉSE

A Börzsöny nem tartozik a tipikus fehér gólyás területek közé, és ezalól a Nyugat-Cserhát sem kivétel. Nagyrészt a folyóvölgyek mentén elhelyezkedő települések adnak otthont gólyáinknak, mivel az Ipoly, a Duna és a Galga folyók mente tud táplálékot biztosítani számukra. Csoportunk területén a lakott fehérgólya-fészkek száma tizenöt és huszonegy között mozog, túlnyomó többségük villanyoszlopokon található, két fészünk van kéményen Vácon és Vácrátóton, bár a váci fészkek sajnos már két éve lakatlan. A területünkön fészkelő fehérgólya-párok – több év átlagát tekintve – negyvennégy fiókát nevelnek fel sikeresen évente.

BÖRZSÖNYI TÁBOROK

Helyi csoportunk megalakulását követően kiemelkedően fontosnak tartotta a gyerekek környezeti nevelését, amelyet a terpen, a természetben lehet a legjobban megvalósítani. Brellos

Feketególya-gyűrűzés Kazi Róberttel (fotó: helyicsoport-archívum)

Európai Madármegfigyelő Napok 2009-ben (fotó: Nagy Csaba)

Tamás, Homoki-Nagy István és Mekli Mihály 1981 nyarára szervezte meg az első kéthetes Börzsönyi Természetvédelmi Tábor. Helyszínül a Király-réthez közeli Bajdázói-rétet választották, amely jól megközelíthető, van vezetékes víz, de a civilizációtól kellően távol van. A kezdeti nehézségek után kialakult a tábor végleges rendje. Dél-életről tízfős csoportokba osztva, egy szakvezető kíséretében ismerkedhetnek meg a gyerekek az izeltlábúakkal, a növényekkel, a kőzetekkel és ásványokkal, a vizek élővilágával, a természetjárás szabályaival és az erdőgazdálkodással. A tábor kezdete óta az egyik legsikeresebb program a madárgyűrűzés. Mára már tudományos értéke van a táborokban zajló gyűrűzésnek, amely azonos időben azonos helyen zajlik, így érdekes adatsort szolgáltat a környék madárvilágáról, az elmúlt negyven évben végbement változásokról.

A tábor iránt annyira megnőtt az érdeklődés, hogy 1994-ben elindítottuk a Börzsönyi Ornitológiai és Természetvédelmi Tábor. A két tábor nevében más, de lényegében céljuk, tematikájuk ugyanaz. A második turnus elindulását az tette lehetővé, hogy időközben az egykori táborozó gyerekek közül felnőtt egy új generáció, akik szívesen táboroztatnak maguk is. Ezekbe a táborokba általános iskolás 5–8. osztályosok jelentkezhetnek. A negyvenkét év alatt nagyjából 2500 gyerek fordult meg itt, közülük többen lettek természetvédelmi szakemberek, erdészek, biológusok, geológusok.

Szinte a táborok indulásának kezdetén felmerült a kérdés, hogyan lehetne a már középiskolássá váló táborozó gyerekek tudását gyarapítani, hasznosítani tetteikészségüket és kinevelni közülük azokat, akik a táborok stábjának utánpótlását jelenthetik majd. Ezeket a célokat igyekszik megvalósítani a 2005-ben elindult Középiskolás Természetvédelmi Tábor.

Gyűrűzött hegyi billegető (fotó: Dénes János)

Gyűrűs vándorsólyom-fiókák (fotók: Sarog Tibor)

A karácsonyi iskolai szünetben kerül megrendezésre a Téli Tábor azoknak a gyerekeknek, akik az előző nyári táborokban is részt vettek. A tábor célja, hogy a természet kevésbé ismert téli jelenségeit is megismerjék a gyerekek. Az első években a szokolyai általános iskola tornatermében laktunk, az utóbbi években a nagymarosi katolikus plébánia közösségi házában van a szállásunk.

A Bajdázói-réten Terbe Józsefné (Csöpi néni) 1999-ben indította el a Nagymama-unoka Tábor, amely a nyári táborok harmadik turnusaként működik. Csöpi néni visszavonulása után a tábor átalakult, jelenleg Családi Tábor néven működik. Ebben a táborban anyukák, apukák, gyerekek vesznek részt. Gyakorlatilag egész nyáron táboroztatunk gyerekeket, és erre még a téli időszakot is igyekszünk kihasználni.

Feketególya-gyűrűzés Juhász Gyulával (fotó: helyicsoport-archívum)

MADÁRGYŰRÜZÉS ÉS -MONITORING

A király-réti táborokban 1981 óta végzünk madárgyűrűzést. Kazi Róbert vezetésével 2003 óta veszünk részt a fekete gólyák színesgyűrűzési programjában. Eddig százharminc madarat jelöltünk, melyből hetvenhárom visszajelzés érkezett, közöttük olyan érdekességek, mint a gibraltári és az angliai leolvasás. Dénes János tagtársunk 1974 óta gyűrűz madarakat, eddig 54 ezer példányt jelölt meg, a legnagyobb számban partifecskét, közel 15 ezer példányt. Odútelepeken folyamatos a fiókák gyűrűzése. Érdekes fajok: tíz barnakánya-fióka (az egyik Törökországban került meg) és a vízirigó. Ezek a fajok azóta kipusztultak a Börzsönyből. A hazai adatbankban kettő külföldön megkerült hegyibillegető-adat van, mindkét madarat a Börzsönyben jelöltük. 2022-ben egy norvég gyűrűs nádi

Hiúz kameracsapda-fotón (fotó: ifj. Darányi László)

Sarkkörön túl gyűrűzött nádi sármány (fotó: Dénes János)

sármányt fogtunk vissza, melyet a sarkkörön túl jelöltek. Jelenleg ez a legészakibb gyűrűs énekesmadár, amely megkerült Magyarországon.

Rész veszünk a MME Madáratlasz programjában (MAP) is, melynek keretében a helyi csoport teljes területét felmértük. Több tagtársunk országos viszonylatban is jelentős eredményeket ért el. A teljes fajlisták adatgyűjtésében az országos ranglista első negyven helyezettje között van Schmidt András, Cserép György, Rottenhoffer István, Dénes János és Horváth Tibor tagtársunk.

Helyi csoportunk a Börzsöny Alapítvánnyal és a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatósággal együttműködve támogatja a ragadozó emlősök kutatását, főleg kameracsapdák biztosításával. Az adatgyűjtést Bedő Péter és Ferenci Balázs végzi. A nemzeti park részéről a természetvédelmi örök és az igazgatóság több dolgozója gyűjti az adatokat és végez kameracsapdázást.

TÁRSADALMI SZEREPVÁLLALÁSAINK ÉS PROGRAMJAINK

Jó kapcsolatot ápolunk a területünkön lévő sok önkormányzattal, nem ritkán környezetvédelmi kérdésekben kérjük ki véleményünket. Több helyen részvételünkkel színesítjük zöldrendezvényeiket. A természetvédelmi szervezetek közül a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság a legnagyobb partnere. Folyamatosan, de változó mértékben tartunk kapcsolatot óvodákkal és iskolákkal is.

Fontos feladatnak tartjuk a kezdő madarászok számára az ismeretátadást, melynek első eleme az alapító erdészeink által írt Mondok valamit című könyvecske, melyet Péchy Tamás kedves rajzai illusztrálnak. Egy ismeretterjesztő könyv is megjelent Dénes János tollából, Kapocsy György fotóival, Házunk, kertünk madarairól (1983) címmel. Számos publikáció jelent meg országos és helyi lapokban a helyi csoport tevékenységéről. Kiadványaink közül egyik büszkeségünk a helyi csoportunk tagja, Nagy Csaba által szerkesztett és az MME kiadásában megjelent Odúlakó madaraink védelme című könyv.

Minden évben közgyűlést és szabadtéri csoporttalálkozót is rendezünk, ezenkívül minden hónapra szervezünk programot, legyen az kirándulás, előadás vagy közös munka. Részt veszünk az MME országos programjaiban, például fehérgólya-felmérés, Európai Madármegfigyelő Napok, Madarak és Fák Napja szervezése. Programjaink túlnyomó része nyílt, nem csak tagjainknak szól, így betekintést engedünk csoportunk életébe, sokan ezek hatására csatlakoznak hozzánk.

KITÜNTETÉSEINK

Az MME Elnöksége kimagasló szakmai munkája elismeréseként Chernel István-díjjal tüntette ki helyi csoportunk több tagját is: Bagyura Jánost, Brellos Tamást, Dénes Jánost, ifj. Homoki Nagy Istvánt, Kazi Róbertet, Nagy Csabát és Schmidt Andrást.

Brellos Tamás király-réti erdész ezer szállal kötődött lakóhelyéhez, akik ismerték, félig tréfásan a „Börzsöny ügyvédjének” nevezték. Nagy szerepe volt a madarásztáborok működési rendjének megalkotásában, pedagógusokat megszegyenítő módon tudta fenntartani a gyerekek figyelmét, adta át tudását. Munkásságát az MME Elnöksége példaértékűnek ítélte, ezért a nevével fémjelvezve egy emlékdíjat hoztak létre. A róla elnevezett díjat a környezeti nevelésben kiemelkedő tevékenységet végző tagok kaphatják meg. Csoportunkból két tagtársunk is kiérdemelte: Terbe Józsefné és Tarján Ambrus, mindketten a madarásztáboraink szervezői, vezetői.

Kezdőmadarász-képzés (fotó: Balázsovics János)

Madarásztábor 1985-ben, balra ifj. Homoki Nagy István (fotó: helyicsoport-archívum)

Madarásztábori-interjú a Kossuth Rádióknak 1982-ben, jobbra Brellos Tamás (fotó: helyicsoport-archívum)

Nyári tábor (fotó: Kazi Róbert)

Ezúton szeretnénk köszönetet mondani a Börzsönyi Helyi Csoport minden régi és új tagjának! Önzetlen munkájuk, támogatásuk nélkül nem tudtunk volna ilyen eredményeket elérni, bemutatni.

Dénes János, Kazi Róbert, Tarján Ambrus és Varga Péter

HARKÁLYOK ÉPÜLETRONGÁLÁSA és téli territóriumhasználata Budapest XIII. kerületében

A harkályfélék családjának képviselői a sarkokat, illetve Ausztráliát és Óceániát kivéve az egész föld szárazföldjein előfordulnak. A család több mint kétszáz fajt számlál, a pontos szám a különböző molekuláris genetikai rendszerezések függvényében alakul. Európában tizenegy faj fordul elő, amelyből kilenc költ hazánkban. Élőhelyeik főként fás társulások, a legtöbb faj nagy arányban táplálkozik fákból élő ízeltlábúakkal.

A képen látható nagy fakopáncs illusztráció

HARKÁLYFÉLÉK

Az egyes fajok környezeti igényei nagyban meghatározzák, milyen szerkezetű fás élőhelyeken fordulnak elő – gondolhatunk itt a különböző fafajokra, a nyíltabb vagy zártabb szerkezetre, az álló, illetve fekvő holtfa mennyiségére, de ugyancsak fontosak az idős, korhadtabb fák, és a lista még messze nem teljes. Az előző mondat analógiáján elindulva, egyes fajok, mint a hazánkban nem költő háromujjú hősík, adott fafajokhoz kötődnek, jelen esetben a közönséges lucfenyőhöz, mások, mint a zöld küllő, a nyíltabb állományokat részesítik előnyben, a fehérhátú fakopáncs állományát pedig a megfelelő mennyiségű álló és fekvő holtfa limitálja. Élőhely-preferenciájuk miatt a különböző harkályfajok jelenlétükkel és állomány nagyságukkal jól jelzik az adott fás élőhelyek minőségét, illetve információkat kaphatunk az egyes erdőkezelések természetvédelmi vonatkozásairól is.

A legtöbb faj odúkészítő, ezek költő- és éjszakázóodúk lehetnek. Előbbiek nagyobb térfogatúak, mivel több egyed számára kell helyet biztosítaniuk, de csak a költési időszakban, utóbbiakat leginkább csak egy egyed használja, de akár egész évben. A ragadozók elkerülése, illetve a parazitáltság mérséklése érdekében időnként új odúkat készítenek, így egy költő pár egy évben akár három új odút is készíthet. Ezeket vagy puhább fajú fajokban, mint a fűzek, vagy keményfajú fajokban, mint a bükk korhadtabb részeiben készítik. A korhadt farészek alapvetően szükségesek, amelyekbe lényegesen kevesebb munka árán képesek odút vésni, mint az egészséges fákból.

A fák korhadása általában egy mechanikai sérülés, például széltezés következtében alakul ki, ahol a különböző korhasztó gombák meg tudják támadni a fa anyagát az ágakban, a törzsben a tengely irányában, illetve belülről kifelé haladva. Az egyre korhadtabb részek egy idő után összeomlanak, így üregek képződnek. Az üreg alján gyűlő fadarabok bomlása során hő szabadul fel, így az odú mikroklímája télen melegebb a külvilágénál, de az élő fákból áramló nedv az üreg falán keresztül azt hűvösen tartja, így nyáron szintén kedvezőbb a belső hőmérséklet.

Az elhagyott harkályodvakban megtelepedhetnek ízeltlábúak, például méhek, emlősök (pelék, mókások, denevérek), valamint madarak. Az odúkészítésre nem képes odúköltő madárfajok csoportját hívjuk másodlagos odúköltőnek. Közöttük található például cinegét, légykapót, fakusztokat. Az odút készítő harkályfaj mérete meghatározza, milyen méretű másodlagos odúköltői vannak – a nagyobb fajok odúit értelemszerűen nagyobb másodlagos odúköltők foglalhatják el.

VÁROSI HARKÁLYOK

A fás élőhelyek feldarabolódásával a városi parkok jelentősége megnőtt. Számos fajcsoport tagjai alkalmazkodtak az ilyen élőhelyekhez. A természetes erdőkhez képest a városi parkokban általában nem tudunk különböző rétegeket megfigyelni, mint a cserjeszint vagy akár a különböző lombkoronaszintek. A parkokban alapvetően aránylag kis sűrűséggel ültetik a fákat, a cserjék pedig ritkán foglalnak a fák alatt helyet. A spontán újulatot visszavágják, az avart sok esetben felszedik, és fűvesítenek. A falevelek összegyűjtésével folyamatosan tápanyagokat vonnak el a talajból, ahelyett, hogy azokat újra fel tudnák venni gyökereikkel a fák. Ezek miatt nem is tudnak kialakulni a természetes, természetszerű erdőkre jellemző élőhelyszerkezeti elemek. A parkok fajkészletére sok esetben a városi levegőt jól tűrő fajok jellemzők, és korábban kevésbé volt szempont az őshonos fajok használata. Így található a parkokban nagy számban olyan észak-amerikai fafajokat, mint a nyugati ostorfa vagy a juharlevelű platán. Az idegenhonos fafajokra az őshonos fajkéhez képest lényegesen kevesebb fában él, illetve lombfogyasztó ízelt lábú faj jellemző, így a harkályfélék számára kevésbé megfelelő táplálékforrást jelenthetnek.

Fotók: Orbán Zoltán

A fák jó egészségi állapotát fenntartva és biztonsági okokból a fák holt ágait szükség esetén levágják, és az elhalt fákat letermelik, így a természetes korhadási folyamatok, az odvasodás kevésbé tud végbemenni, a harkályfélék fontos táplálékallatai is kevésbé tudnak megtelepedni városi környezetben. Ezért a városi parkokban főként olyan harkályfajok költenek – nagy fakopáncs, balkáni fakopáncs és zöld küllő –, amelyek jobban alkalmazkodtak a ritkább, ligetes fás élőhelyekhez, és jobban tűrik az emberi zavarást; ez az oka annak, hogy a természetes élőhelyekhez képest kisebb egyedsűrűséget is tapasztalhatunk. Nagyobb, öregebb faállományú, összefüggő parkokban vagy olyan helyeken, ahol pár kilométerre összefüggő erdőket lehet találni, olyan erdei specialistább fajokkal is találkozhatunk, mint a fekete harkály, a kis fakopáncs vagy a közép fakopáncs. Bár ezek többnyire a kora tavaszi revírfoglaláskor vagy a késő nyári, őszi kirepülés utáni barangoláskor jelennek meg a parkokban, megfelelő körülmények esetén akár költhetnek is.

A PROBLÉMA

Az emberek és az állatok együttéléséből számos probléma származhat, gondoljunk akár a padlásunkon lakó nyestre, a szemeteskukákat gondosan átnéző dolmányos varjakra vagy a különböző harkályfajok „kártételeire”. A különböző faszerkezeteken, mint faházakon, villanypóznákon korábban is megfigyelhettünk táplálékért kutató madarakat, de a harkályok doboló magatartása sem ritka tavasszal a különböző fémtárgyakon, mint az ereszcsontrák vagy a parabolaantennák. Az utóbbi pár évtizedben egy újabb probléma is napvilágra került, ugyanis a fűtésszámlák csökkentése érdekében számos épületet, társas-, iroda- és kertés házat különböző vastagságú, belül puha szivacsos, kívül keményebb, „kopogós” szigeteléssel láttak el. A harkályfélék szemszögéből ezeknek számos vonzó tulajdonsága van. A külső réteg akusztikája miatt kiváló dobóléfelület, a belső réteg pedig a gyártási célnak megfelelően jó hőszigetelő. Mindezek mellett sokkal könnyebb megmunkálni, mint szinte bármilyen fát, így ideális körülményeket biztosítanak téli éjszakázóodúk készítésére. Mindezek miatt ma gyakran találhatunk odúröpnilyásokat az ilyen épületek szigetelésén. Ezt a viselkedést főleg a nagy és a balkáni fakopáncs mutatja. Az így keletkezett üregeket később más, másodlagos odúköltők is használhatják, mint a cinegék vagy a seregélyek. Érthető okokból ez a jelenség jelentős probléma elé állítja a lakosokat, a települések üzemeltetőit, a természetvédelmi szakembereket és akár a szigetelések gyártóit is. A teljes kép ennél bonyolultabb, ugyanis a harkályok ezeket a szigeteléseket táplálékkeresés során is vészhetik, de jelen cikkben az éjszakázóodúkra fókuszálunk. Amióta ez a probléma napvilágra került, az emberek inkább a „tüneti kezelés” felől közelítették meg, azaz megpróbálták módot találni a madarak elriasztására, az ökológiai háttér vizsgálatával alig foglalkoztak. A riasztás a két említett fakopáncsfaj magas intelligenciája miatt, valamint bizonyos riasztási formák negatív természetvédelmi hatásai miatt eleve kérdéses.

A VIZSGÁLAT

Egy szakdolgozat keretében próbáltunk többet megtudni a harkályok ilyen jellegű károkozásának élőhelyhasználathoz kötődő vonatkozásairól 2021/2022 telén. A vizsgálatot Josué Isaac Reinoso Avendaño, az Eötvös Loránd Tudományegyetem környezettudomány mesterszakos hallgatója végezte Ónodi Gábor, a Balatoni Limnológiai Kutatóintézet tudományos

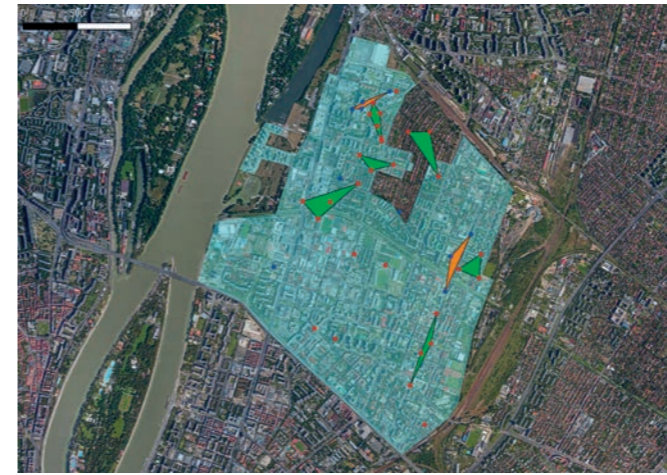

A vizsgált terület légi fotója zöld sokszöggel határolva

munkatársának útmutatásai alapján. Ennek keretében arra voltunk kíváncsiak, hogy egyrészt milyen faállomány-szerkezet jellemzi a városi harkályok téli territóriumhasználatát, másrészt hogy a szigetelésekben milyen élőhelyszerkezet mellett készítenek odvakat a madarak.

A terepmunkát Budapest XIII. kerületének északi részén végeztük, egy 567 hektáros területen, ahol bőven akadtak szigetelt épületek és parkok. Először egy nyolcbejárásos territóriumterképezés történt, majd ezt követte a szigetelt épületek felmérése, azokon odúröpnilyások keresése. A térképezés során Josué nyolc alkalommal szisztematikusan bejárta a területet, lejegyezve a megfigyelt harkályok fajtát és földrajzi koordinátáját. Az azonos fajba tartozó, de a különböző bejárások alatt észlelt madarak pozícióit magába foglaló legkisebb konvex sokszögek rajzolták ki a használt téli territóriumokat. A szigetelt épületek felmérése során regisztráltuk azokat, amiknek a szigetelésvastagsága meghaladta a tíz centimétert (ezt a redőnytöknél lehet a legjobban becsülni), továbbá a nagy és balkáni fakopáncsokra jellemző, kör alakú, körülbelül öt centiméteres átmérőjű röpnilyások koordinátáit. A faállomány-szerkezet vizsgálatában segítséget nyújtott a kerület fakataszterének adatbázisa, amelyet a BKM Nonprofit Zrt. FŐKERT Kertészeti Divíziójának BP Fatár adatbázisából, illetve Budapest Főváros XIII. Kerületi Önkormányzatától, valamint a XIII. Kerületi Közszolgáltató Zrt.-től kaptunk meg. A territóriumok vizsgálata során véletlenül jelöltünk ki ezeken belül és kívül húsz méter sugarú köröket, és összehasonítottuk, hogy milyen fák vannak a territóriumokon belül és kívül. Az odúkról szóló vizsgálatban húsz méter sugarú köröket jelöltünk ki az odúk pozíciója körül, és olyan véletlenszerű helyeken a szigetelések mentén, ahol száz méteren belül nem volt odú a szigetelésben. Itt két utóbbi csoport faállományát hasonlítottuk össze. A vizsgálatból kihagytuk a kataszteri információval nem rendelkező területeket (például iskolaudvarok). A kataszteri adatbázisból a fák korát, mellmagassági törzsátmérőjét és egészségi állapotát használtuk. A vizsgált kategóriáink a következők voltak: 1–20, 21–40 és 40 cm fölötti átmérő; 1–20, 21–40 és 40 év fölötti kor; valamint a halott ágak aránya 0–10%, 11–25% és 25% feletti.

A területen hat nagyfakopáncs- és két balkánifakopáncs-territóriumot rögzítettünk, az elemzésekbe csak a gyakoribb nagy fakopáncs territóriumait vontuk be. Elmondható, hogy a nagy fakopáncsok olyan területeket választanak, ahol összességében több fa található mind a vékony, mind a közepes átmérőosztályból, illetve mind a fiatal, mind a közepes korosztályból,

Az észlelt nagy fakopáncsok (piros pontok) és territóriumai (zöld sokszögek), valamint balkáni fakopáncsok (kék pontok) és territóriumai (narancssárga sokszögek)

az egészséges és közepesen korhadt fákból úgyszintén. Mivel a negyven centiméternél nagyobb átmérőjű, illetve a negyven évnél idősebb fákból a már vázolt parkfenntartási dinamika alapján nagyon kevés volt, így ezek preferenciáját nem lehetett kimutatni. Ez a kettősség abból adódhat, hogy a fában élő ízelt lábú táplálékaikat a madarak főként a középkorú, közepes törzsátmérőjű fákból – amelyekben lehetnek már korhadtabb fatérfogatok – találhatják meg, de a tél végén, kora tavasszal, a nedvkeringés beindulásakor az édes fanedvel is táplálkoznak, amelyet legjobban az egészségesebb, fiatalabb fákból tudnak fogyasztani.

Az odúk vizsgálatáról elmondhatjuk, hogy az odúk környékén nagyobb számban voltak jelen középkorú és közepes átmérőjű fák az olyan helyekhez képest, ahol nem készítettek odvakat. Ebből arra lehet következtetni, hogy olyan helyeken készítenek odvakat, ahol nagyobb számban találnak ízelt lábú táplálékban gazdagabb fákat, ugyanakkor a téli időszak alacsonyabb hőmérsékletű éjszakáit jobb a könnyen megmunkálható, melegebb, szigetelt odúban átvészelní.

KITEKINTÉS

Mindezek után elmondható, hogy különböző körülmények fontosak a madarak számára, ha téli territóriumválasztásról vagy odúkészítésről van szó. Az odús vizsgálati eredmények nagy természetvédelmi jelentőséggel bírnak, ugyanis ezek alapján az odvak szigetelésekbe történő készítésének mérsékléséhez nem elegendő csupán megfelelőbb élőhelyszerkezetet biztosítani a számukra, hiszen bármilyen puha,

Fotó: Orbán Zoltán

A vizsgált szigetelt épületek helyszínei odúval (piros pontok) és odú nélkül (zöld pontok)

korhadat fák is vannak a szigetelt épületek környezetében, odúkészítés szempontjából nehezen tudják felvenni a versenyt a puha anyagú külső szigetelésekkel. Bár az iménti állításoknak nincs túl jó üzenete, értelemszerűen nem jó megoldás a nagy fás parkok gyérítése a városi környezet biológiai sokféleségének megőrzése szempontjából, ugyanakkor a lakókörnyezet is sivárabb lenne a madárdalozó tavaszi-nyári reggelek nélkül, mindemellett az ingatlanárakat is negatívan befolyásolná.

A probléma mérséklésére megoldást jelenthet speciális, a nagy és balkáni fakopáncsok számára tervezett, szigeteléssel ellátott mesterséges odúk kihelyezése megfelelő rendszer szerint a szigetelt épületek mentén, különösen, ha azok környezetében nagy fás park van. A probléma jobb megértéséért további vizsgálatokat kívánunk folytatni újabb egyetemi hallgatók bevonásával, ugyanakkor egy országos felmérés tervén is dolgozunk a Monitoringközpont segítségével; ennek során regisztrálni lehet majd a szigetelésekben talált odúkat és azok esetleges lakóit, ugyanis az is egyike a számos további kérdésnek, hogy milyen más fajok használják még ezeket az odvakat, akár búvó- vagy költőhelyként.

Jelen vizsgálat eredményeit egy tudományos cikk formájában tervezzük publikálni a későbbiek során. Aki bővebben szeretne utánaolvasni a hazánkban zajló, harkályokkal kapcsolatos munkákról, látogasson el az MME Harkályvédelmi Szakosztály – melynek a szerzők is a tagjai – weboldalára (<https://www.mme.hu/mme-harkalyvedelmi-szakosztaly-hungarian-woodpecker-group>), ahol megtalálja a Facebook- és Instagram-elérhetőségeket is.

Ónodi Gábor és Josué Isaac Reinoso Avendaño

FEHÉR GÓLYA KÖLTÉSI EREDMÉNYEI Tolna vármegye területén 2022-ben

Tolna vármegye a Dunántúl délkeleti részén fekszik, hazánk területéből 4%-kal részesedik. Hét kistája geomorfológiailag hegyvidéki (1%), dombosági (57%) és sík vidéki (42%) jellegű. A megye felszíni vizeit a Kapos és a Koppány vezeti a Sióba, a Sióval párhuzamosan folyik a Sárvíz. Legjelentősebb folyója a megye keleti határát képező Duna.

A vármegye településein 1958-tól van gólyaszámlálás, 1982-ig ötévente, 1984–1988 között kétévente, 1989-től évente, kivéve az 1993. és 1996. éveket. A felmérések a vármegye járásai alapján kezdődtek (Dombóvár, Tamási, Bonyhád, Paks, Szekszárd), ezért az adatok összehasonlíthatósága érdekében az adatok összesítését is ez alapján végezzük. Az adatfelvételt 1982 óta az egész megyében a csoportunk végzi öt-hat fős munkacsoporttal, egy-egy területnek állandó felmérői vannak. 2022-ben 138 településen végeztünk gólyaszámlálást, 57 településen találtunk fészkelő gólyapárt, kettővel kevesebb helyen (Kapospula, Majsapuszta), mint 2021-ben.

Körzet	Települések száma	Gólyás	Nincs gólya
Paks	23	15	8
Bonyhád	29	7	22
Dombóvár	23	5	18
Tamási	30	13	17
Szekszárd	33	18	15
Összesen	138	58	80

A megyében összeírt fészkek száma 275 volt, ebből foglalt 105 (37%) és üres 170. 104 gólyapárt és egy helyen nélküli fészkek foglaltot találtunk. Az ezredfordulón az országos gólyaállományból (körülbelül ötezer pár) a megye részesedése 4-5% volt 180–190 párral, napjainkban ez a szám 2,6%.

A várromon épült gólyafészkek ma már nagyon ritka, Döbrököz 2018 (fotó: Nagy Sándor)

Keszőhidegkúti gólyafészkek 2014. júniusában (fotó: Hógli Mihály)

Egészen ritka eset, hogy hat fióka van a fészkekben – Regöly, 2013 (fotó: Nagy Sándor)

Az 1989. évi felmérésnél még tizenegy olyan település volt a vármegyében, ahol legalább öt pár gólya költött, 2022-ben mindössze kettő, Regöly és Szakály. A fészkelések sokszínűsége is megszűnőben, mert a fészkek 85%-a oszlopon volt fészkek oszlopon, illetve 7,7%-a villanyvezetéken. Kilenc helyen fészkeltek kéményen, ezek mind középületek kazánkéményei, és egy helyen várromon (Döbrököz).

A visszaérkező gólyapárok száma az elmúlt nyolcvan évben soha nem volt ilyen alacsony. Már régóta rezeg a lécs, hogy száz költő pár alá esik a megyei gólyaállomány, 2022-ben nagyon közel kerültünk ehhez a számhoz. Az öt körzetből a paksi és a tamási körzet állománya alig változott. Sajnos tovább csökkent a délkeleti régió (Szekszárd és körzete) és a dombóvári körzet állománya. Ez utóbbiban már csak öt településen költött a fehér gólya, míg 2001-ben még tizennégy településen fészkelte a madár.

Az öt körzet fészkenkénti fiókaátlaga 2,27 volt, a sikeres költések átlaga 2,97. Az utóbbi tíz évben hatszor fordult elő, hogy a kirepülő fiókák száma nem érte el a kritikus 250 példányt. Így érthető, hogy kisebb megtorpanásokkal, de 2002 óta folyamatosan csökken a tolnai gólyák száma. Az említett évben volt a legmagasabb 193 párral a vármegyei fehérgólya-állomány.

Gólyagyűrűzés Dombóváron, a Szent Vendel utcában 2018-ban (fotó: Nagy Sándor)

A 2022. évi szaporulat 104 párra vetítve közepesnek, a sikeresen költöket számítva jónak mondható. Az öt körzet közül a dombóvári körzet gólyaszaporulata volt a leggyengébb, soha ilyen kevés gólyafióka nem repült ki a körzet fészkeiből. 2021-ben a csapadék, 2022-ben a hőségnapok magas száma és a táplálék hiánya volt az oka az alacsony szaporulatnak.

GÓLYAFIÓKÁK GYŰRŰZÉSE

A fehér gólya gyűrűzését 2010-ben kezdtük el, 2022-ig a jelölt fiókák száma 750 példány. A legtöbb fiókat 2013-ban jelöltük, szám szerint 126 példányt. 2022. június 18-án az előzetes felmérések alapján Szakály, Regöly és Belecska településre terveztünk gyűrűzést, mert a vármegyei állomány 30%-a itt költ. A három településen 52 fiókat jelöltünk.

A gólyafiókák látványgyűrűzésének fontos feladata a tájékoztatás, a szemléletformálás és az ismeretterjesztés. A program része a kicsik gólyasimogatása, a gólyafotózás és a

Fiókajelölés Kapospulán (fotó: Tóth Zsolt)

Fiatl gólyák gyűrűzése 2018-ban (fotó: Molnár Norbert)

kapcsolatfelvétel azokkal a lakókkal, akiknek házában vagy lakása előtti villanyoszlopon gólyafészkek van. Minden lehetőséget megragadtunk, hogy az érdeklődőkkel beszéljünk a faj védelméről, a veszélyeztető tényezőkről, az éghajlatváltozás okozta gyenge szaporulatról. A beszélgetések során tudtuk meg a kiesett tojások és fiókák számát, a pusztulás idejét és mértékét.

A leggyősebb településeink 2022-ben Regöly tizenöt, Szakály kilenc, Belecska és Nagydorog négy-négy fészkekkel. A megyei gólyafelmérésben dr. Kiss Ernő, Molnár Norbert, Péter Dávid és Nagy Sándor, a gólyafiókák gyűrűzésében Gelencsér Dalma, Tóth Dániel, Molnár Norbert és Nagy Sándor vett részt.

MI OKOZHATTA, HOGY A MEGYÉBEN KÖLTŐ FEHÉRGÓLYA-PÁROK SZÁMA HŰSZ ÉV ALATT 46%-KAL CSÖKKENT?

1958 és 1989 között a megye településeinek 80–85%-ban költött a fehér gólya, ez a szám napjainkban 40%. A 104 foglalt és 170 üres fészkek jelzi az állománycsökkenés mértékét. A Kapos, a Sió–Sárvíz és a Duna árterületén sokszor a költés befejezéséig nagy területű belvizek voltak sok-sok táplálékkal az ezredfordulóig. Tény, hogy halastavakban a leggazdagabb vármegyék egyike Tolna, miként az is, hogy arányaiban hatalmas a szántóföldi gazdálkodás. Egyedül Regöly térségében maradt meg a Kapos-ártér mocsaras része kaszálókkal. A Dombóvári járásban a belvizek lecsapolása, a gyepes területek beszántása, a vetésforgó hiánya és a természet szántóföldi növények (kukorica, napraforgó, repce, búza) együtt eredményezték, hogy a korábbi 35–40 pár száma 2022-re hat párra csökkent. A halastavakat – több százról van szó – övező pufferzóna egyre kisebb a beszántások miatt, a megmaradót részt a szukceszió és a fásítás veszi el a gólya táplálkozóterületéből. Hasonló visszaesést tapasztalunk Bata, Pörböl, Bogyiszló és Szekszárd térségében, ahol a korábbi harminc-negyven fészkek helyett tíz-tizenötben van költés, gyenge szaporulattal. Az országosan ismert okok közül kiemelkedik megyénkben a táplálkozóterületek elvesztése (erdőtelepítés, a szántókat három-négy növénykultúra uralja, a rétek, legelők aránya jelentéktelen).

Nagy Sándor

2023. január-március

HÍREK

MME

Az MME a harminc helyi csoport alkotta országos hálózat keretében végzi a legkiterjedtebb természetvédelmi és szemléletformáló munkát. Belépéskor tagjaink automatikusan a lakóhelyükhöz legközelebbi csoporthoz kerülnek, de természetesen lehetőség van a kérésnek megfelelő csoportba kerülésre is. A helyicsoporthozatról és programjairól az MME-honlap (mme.hu) kezdőoldalán (Helyicsoporthírek és Eseménynaptár, valamint térkép lent) lehet tájékozódni. Amennyiben szeretne bekapcsolódni a csoportja munkájába, kérjük, vegye fel a kapcsolatot a helyi tisztségviselővel, és iratkozzon fel a levelezőlistára is.

BARANYA MEGYEI CSOPORT

A vörös kányák telelő állományainak megyei felmérése ezúttal is kapcsolódott a nemzetközi számláláshoz január 6–9. között. A felmérés során minden eddignél több, összesen száznegyven vörös kányát figyeltünk meg, ami új megyei rekordnak számít (az eddigi maximum kilencvennyolc példány volt), és még négy áttelelő barna kánya jelenlétét is sikerült bizonyítanunk. A magyarországi éjszakázóhelyeken összesen 272 vörös kányát láttak a megfigyelők, és ezenkívül még húsz-huszonöt példány mozgott más területeken. Ezzel új országos rekord született. A baranyai kányák ennek a mennyiségnek közel a felét adták.

Az erdei fülesbaglyok téli gyülekezési helyein a már hagyományosnak tekinthető országos, így a megyei felmérés is január 20–23. között zajlott. Összesen hetvenegy baranyai településen jártunk, és kilencvenkilenc helyszínt vizsgáltunk át részletesen. Ezek közül harminchat település negyvennégy helyszínén észleltük a baglyok jelenlétét. A felderített gyülekezési helyek száma a tavalyihoz képest nem változott.

Az idei télen alaposan megcsappant a madáretetőik forgalma. Az enyhe időjárásnak köszönhetően leginkább az erdőkhöz közel lakó madárbarátok örvendezhettek a cinegék és harkályok jelenlétének. Sokan viszont panaszkodtak, hogy nem vagy alig fogyott a kített madáreleség. Elmaradtak a zöldikék és a tengelicek, sok helyen még a verebek is csak elvétve mutatkoztak, az etetők alá szórt almaseletek pedig nem vonzották a rigókat. A jelenség egyáltalán nem szokatlan, hasonlóra az egyre enyhébb őszi-téli időjárás következtében korábban is volt példa.

Az első gólyáról március 14-én kaptunk hírt. Ekkor Drávaszabolcsról és Sásdról jeleztek fészekfogaló hímeiket. Az időnkénti hidegfrontok ellenére a gólyák beözönlése a hónap végéig folyamatos volt. Március 20-ig főleg a megye nyugati és déli részének településein jelentek meg, de már Kölked és Mohács térségébe is megérkeztek az első példányok. A hónap végére kevés olyan község maradt, ahol még üresen álltak a fészkek.

A békák tavaszi mentését idén is a hagyományos helyszíneken, Orfűn és Sikondán szerveztük meg. Orfűn március 4-én raktuk ki a terelőhálókat a Kis-tó és a Pécsi-tó mellett a közlekedési utak szegélyén. Az idő melegedésével aztán kellemes

meglepetésben volt részünk: már az első komolyabb vándorlási napon több békát gyűjtöttünk össze, mint tavaly az egész szezonban. Összesen 4269 béka, túlnyomó többségében barna varangy volt a „zsákmány” a mentés teljes időszaka alatt, ami több mint háromszorosa a 2022. évi egyedszámnak. Úgy tűnik, az itteni populáció kiheverte a korábbi évek veszteségeit, és látványos fejlődésnek indult. Hogy ez középtávon is így lesz-e, azt majd a következő évek mentési akcióinak eredményei fogják igazolni vagy megcáfolni. A sikondai tavaknál a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság koordinálásával folyó mentésben mindössze 298 béka került elő, 44,1%-kal kevesebb, mint tavaly. A békamentések 1995-ös kezdete óta eddig 108 589 békát mentettünk – ennyivel tudtuk segíteni a helyi populációk fennmaradását. Csoportunk havonkénti hírlevelére a baranya@mme.hu e-mail-címen lehet feliratkozni.

Bank László

BÜKKI HELYI CSOPORT

Csoportunkban a főállású titkári munkahely megszűnése nem jelentette a munka intenzitásának csökkenését, Tiszalúci Gyűrűzótáborunkban például havonta végeztünk mintavételt a téli hónapokban is. Több alkalommal tartottunk foglalkozásokat különböző korosztályú gyerekeknek a víz világnapja alkalmából, valamint a madárvonulás, madárgyűrűzés témakörében. Részt vállaltunk a BNPI területén az Országos Sasszinkron

Fotók: Juhász Csaba

feladataiból, mely során az igazgatóság területén összesen nyolcvanöt rétisast, 145 parlagi sást és huszonkét kerecsensólymot figyeltünk meg. A telelő erdei fülesbaglyok országos számlálása keretében közel negyven településen összesen 164 erdei fülesbaglyot számláltunk. Két év kihagyás után újra megszervezhettük a Miskolci Egyetemen a Miskolci Bagolyles nevű közösségi programunkat. Az ismeretterjesztés számos módszerét alkalmaztuk a gyűrűzési és madárvédelmi eszközök bemutatása mellett. A Borsodi-Mezőség Tájvédelmi Körzet munkatársainak irányítása mellett besegítettünk egy vércsetelep felújításába. Elvégeztük a Miskolci Állatkert odútelepének kitisztítását. A Magyarországi Tisztasági Nagykövetség Egyesület szervezésében részt vettünk a Szinva Miskolc környéki szakaszának tisztításában. Márciusban az MME Harkályvédelmi Szakosztályának protokollja alapján a fehérhátú fakopáncs felmérését végeztük a Bükk hegység területein. Elkészítettük az év fajairól szóló PowerPoint-előadásunkat. Megszerveztük a csoport adminisztratív feladatainak gördülékeny ellátását, nagymértékben támaszkodva tagjaink aktivitására.

Szitta Tamás

CSONGRÁD MEGYEI HELYI CSOPORT

A tavalyi sűrű őszi, tél eleji időszakot egy kissé csendesebb negyedév követte helyi csoportunk életében. Programokban így sem volt hiány, hiszen a havi rendszerességű előadások, fényképes úti beszámolók mellett terepi programokkal is vártuk az érdeklődőket, és több, országosan meghirdetett téli szinkronszámlálásba is bekapcsolódtak aktív tagjaink. Januárban Bálint Gábor és Gyukics Gellén mesélt a Duna-deltában

Fotó: Jónás Enikő

tett sítképzéscsoportokról, februárban Vasas Andrásnak köszönhetően bepillantást nyerhettünk Uganda sokszínű élővilágába, márciusban pedig Péntek Attila mutatta be részletesen az év kétéltűjét, az alpesi gőtét. Téli terepi programjainkat színesítette több, országosan meghirdetett szinkronszámlálás is, így január közepén részt vettünk az Országos Sasszinkronon és a vízmadarak szinkronszámlálásában, a hónap végén pedig a telelő erdei fülesbaglyok felmérésében, majd márciusban az átvonuló barátrécék és nagy godák felmérésében. A terepen is aktív tagoknak Csibrány Balázs tartott oktatást a MAP-adatbázis használatáról.

Februárban bemutatógyűrűzést is tartottunk az újszegedi Erzsébet-ligetben (Verseczki Nikoletta és Lovászi Péter vezetésével), míg márciusban nyílt túrát vezettünk két népszerű madarász helyre, a mórhalmi Nagy-Széksós-tóhoz és a tömörkényi Csaj-tóhoz (Tokody Béla és Nagy Tamás). Szokásos éves közgyűlésünkön tiszteletbeli elnökké választottuk dr. Molnár Gyulát, csoportunk alapító elnökét, aki huszonöt évig látta el az elnöki posztot, amit ezúton is hálásan köszönünk.

Helyi csoportunk is bekapcsolódott a nagy hagyományoknak örvendő Madarak és fák napja országos versenybe. A március 31-én megrendezett területi fordulón öt csapat mérte össze tudását a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karának Interaktív Természetismereti Tudástárában. A versenyzők és kísérő pedagógusai a feladatlapok kitöltését követően szakvezetéssel megtekinthették a tudástár gyűjteményét is.

Áprilistól már a Fehér-tavi Ornitológiai Táborban (FOT) is várjuk az érdeklődőket, az aktuális programjainkról, madárgyűrűzési napokról Facebook-csoportjainkban (facebook.com/mmecongrad, facebook.com/groups/675695255881515) vagy a +36/20 265 5638-as telefonszámunkon érdemes tájékozódni.

Lovászi Péter és Verseczki Nikoletta

DOMBÓVÁRI HELYI CSOPORT

A Négy évtized a természet szolgálatában című, a csoportunk munkáját bemutató kiállítást március első napján nyitotta meg a város polgármestere, Pintér Szilárd. Harminchat kép mutatja be az MME és a csoportunk sokszínű közösségteremtő, szemléletformáló és szakmai munkáját. Négy nagy méretű molinó a negyven év, hat molinó a kutatási eredményeket összegzi. Három ifjú fotós, Tóth István Zsolt, Farkas Balázs és Benke Valentin tíz-tíz képét is kiállítottuk. A megnyitó napján a város helyi védett területeit és természeti értékeit ismerhették meg egy

Fotó: Orbán Zoltán

Az ünnepi kiállítás megnyitója Nagy Sándor helyicsoporthoz titkár beszédével

Fotó: Orbán Zoltán

Az ünnepi kiállítás megnyitója

előadásra a megjelentek. A közel két hónapig megtekinthető kiállítás március és április hónapban várja az érdeklődőket a művelődési házban.

Az eseményhez kapcsolódó ünnepi taggyűlést március 3-án tartotta csoportunk. Közel hetven fő fogadta el a meghívásunkat, a legtávolabbról Győrből, Lovasberényből, Felsőnyékről Tamásiból és Kaposvárról érkeztek tagjaink. A programot az Aranykapu Zenekar zenés megnyitója indította, ezt követően az alapító és jubiláló (legalább negyvenéves MME-tagság) tagokat köszöntötte Nagy Sándor titkár, külön megemlítve Gyenei Ferencet, aki 1976-tól tagja az MME-nek és negyvenharmadik éve a Dombóvári Helyi Csoportnak. Megköszönte kitartását, munkáját Orbán Zoltánnak, Bakonyi Andrásnak, Bánfai Zoltánnak, Dallos Lászlónak, Enyedi Gellértnek, Harman Jánosnének, id. Kovács Györgynek, Molnár Zoltánnak, Petővári Tibornak, Szabotin Péternek, Tonács Attilának és Várnai Pálnének, majd titkári köszöntő, a jubilálók jutalmazása, vacsora, baráti beszélgetés és diavetítés következett az eddigi eredményekről. A vacsora, a diavetítés és a baráti beszélgetés háromórás időtartama rövidnek bizonyult, de jó volt újra találkozni, felelevenítve a nomád táborok történéseit és sajátos hangulatát, a ritka madármegfigyeléseket, a mocsaras megmerüléseket, az esti pásztortüzeket és a külföldi gyűrűzőtáborokat. Különös hobbi a madarászás, mert miközben önmagunkat képezzük, a velünk dolgozó fiatalokat (hobbizókat) neveljük, oktatjuk, az élőhelyeket és az ott élő élőlényeket óvjuk, védjük, megelégszünk azzal, ha nem korlátoznak bennünket munkánkban, ha elismerő vagy köszönő szót hallunk. Iskola osztályok vagy felnőttközösségeknek előadást és szakvezetést is vállal a madártani csoport (+36/30 296 4501).

Nagy Sándor

JÁSZ-NAGYKUN SZOLNOK MEGYEI CSOPORT

Tagjaink úgy, ahogy a csoport újraaktivizálódása óta minden évben, idén is részt vettek mind a nappali ragadozó óta számlálásán, mind az erdei fülesbaglyok telelőhelyeinek felmérésében. A sasszinkron alkalmából a működési területünk számos pontján (Nagykőrű, Besenyszög, Kengyel, Szolnok, Tószeg és Kunszentmárton környékén) voltak önkéntes tagjaink, akik számba vették nappali ragadozóinkat, amit a szép időjárás is segített. Az erdei fülesbaglyok számlálása kapcsán nagyon jó helyen vagyunk, mondhatnánk, hogy az „erdeifülesbaglyország” kellős közepén, és az is előnyünkre szolgál, hogy a faj megőrzésének és a számlálás országos koordinátora megyei tagtársunk, Kovács Ágnes, vele egyeztetve vettünk részt

Fotók: Pálinkás Csaba János

Gura Judit és Csesznik Bence „sasol”

„Sasfa” Tószeg közelében

Fotó: Antal Borbála

Bagolykukkolás a szolnoki Tisza-parton

a munkában. Köszönet minden aktív tagtársunknak ezúton is a számlálásokban való részvételért! Az erdei fülesbaglyokhoz kapcsolódóan a tavalyi évben Szolnokon elkezdtük a Belvárosi bagolykukkolás elnevezésű programot. Ezt idén januárban is folytattuk, és három péntek délutánon vártuk az érdeklődőket egy könnyed belvárosi sétára. A kezdeményezés célja, hogy megszeretessük az emberekkel ezen éjszakai ragadozókat, s felhívjuk a figyelmet a településeken még meglévő nappalozóhelyek fontosságára. Az eddig megrendezett kilenc alkalmon közel százhusz érdeklődő volt, köztük sok-sok gyermek.

Pálinkás Csaba János

TISZAVASVÁRI HELYI CSOPORT

Az idei év első közösségi programja a 20. Országos Sasszinkron volt. Tiszavasváriban a Fehér-sziken és a halastavaknál számoltuk a hazánkban telelő ragadozó madarakat. A résztvevők két parlagi sást, négy rétisast és három kékes rétihéját figyeltek meg. Január 20–23. között önkénteseink az erdei fülesbaglyok telelőhelyeinek felmérésében vettek részt. Nyolc településen összesen 238 egyed számoltak össze, amely közel kilencvennel marad el a tavalyi számokhoz képest, illetve a területi eloszlás is átalakult. Februárban további odúkat helyeztünk ki, és takarítottuk a már meglévő telepeket. Így került pár odú Tiszavasváriban a Desseffy-kastély parkjába, ezzel is elindítva a park helyreállítási folyamatát.

Fotók: Szabó Gitta

Sasszinkronos csapat Tiszavasváriban

Odúkihelyezés Hajdúnánáson

Madárbarát kertről szóló előadás óvodásoknak – az előadó Becsei Zoltán

Hajdúnánáson az Eszterlanc Óvoda kapott önkénteseinktől odúkat, rigófészektálcát és etetőt, ezzel segítve az óvoda csatlakozását a Madárbarát óvoda programhoz. A tavalyi tapasztalatokra alapozva idén a vércseládák tehermentesítésére csókaodúkat is kihelyeztünk. Önkénteseink a hajdúnánási Gesztenyevirág Óvoda óvodásainak tartottak előadást a madár- és természetbarát kertről. A gyerekek megismerkedhettek a városi környezetben előforduló madarakkal, a madárvédelmi eszközökkel, tevékenységekkel.

Szabó Gitta

VAS MEGYEI HELYI CSOPORT

Januárban részt vettünk az Országos Sasszinkron Vas megyei felmérésében, amelyet az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság szervezett. A tizenhét megfigyelőcsoport 147 UTM-négyzetet járt be, 485 ragadozó madarat, köztük hat ponton hét rétisast figyeltünk meg. Az egerészölyv volt a leggyakoribb (334 példány), a barna kánya (három pld.) és a vándorsólyom (két pld.) volt a legritkább. A Madárbarát település mintaprojekt pályázatában nyertes Lócs és Halastó községekre az MME Központi Iroda munkatársai kiszállították a madárvédelmi eszközöket, melyeknek januári kihelyezésében helyi csoportunk tagjai is segítettek. Február 5-én Szombathelyen, a Vas Vármegyei Mérnöki Kamara épületében megtartottuk rendes évi taggyűlésünket, ahol a tagság meghallgatta és elfogadta a vezetőség 2022. évi szakmai és pénzügyi beszámolóját, valamint a helyi csoport 2023. évi munkatervét és költségvetését. A gyűlés végén Faragó Ádám madagaszkári újtároló hallhatunk élvezetes és tartalmas élménybeszámolót. Február óta folyamatosan figyelemmel kísérjük a Vas vármegyében hosszú idő után ismét fészkelő parlagisas-pár költését. Bekapcsolódtunk a telelő erdei fülesbaglyok országos felmérésébe; harmincnégy felmért Vas vármegyei településen összesen 127 madarat számoltunk meg.

Még e hónapban az Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae folyóiratban megjelent legújabb tanulmányunk, melyben kiszámítottuk tizenhat madárfaj átlagos vonulási energiakészletét, és megbecsültük, hogy ennek függvényében milyen hosszú utat repülhetnek újabb táplálkozás nélkül. Becslésünk alapján a vizsgált fajok közül a fülemüle egyes példányai képesek megállás nélkül, esetleg kisebb pihenők beiktatásával a legtávolabbra, átlagosan 1922 kilométerre eljutni Tömördről őszi vonulásuk során.

Fotó: Reichardt Nikolett

Madárvédelmi tanösvény Lócsan

Fotó: Gyurácz József

Tonya Walsh és Lepold Ágnes a Tömördi Madárvártán

Fotó: Puskás József

Szombathelyi óvodások és a II. Tömördi Ifjúsági Biodiverzitás Nap résztvevői

Március 24-től április 2-ig rendeztük meg a tavaszi Actio Hungarica madárgyűrzési programunkat a Tömördi Madárvártán, amelyen több óvodai és iskolai csoportnak tartottunk madárgyűrzési bemutatót. Összesen huszonnégy faj 386 példányát gyűrtük meg, és tizennyolc faj 196 visszafogását regisztráltuk, köztük egy osztrák gyűrűs csilpcsalpüzikét is. Legnagyobb számban vörösbegyét jelöltünk (181 pld.). A tavaszi madárgyűrzésben Tonya Walsh, Írországból érkezett madárgyűrűző is részt vett.

Márciusban az Írottó Natúrpark támogatásával elkészült a Chernel nyomában nevű tanösvény, melynek hat táblája a Tömördi Madárvárta tevékenységét és eredményeit, az Abláncpatak, valamint a tömördi tó növény- és állatvilágát mutatja be. A táblák szakmai tartalmát Gyurácz József, Illés Péter és Keszei Balázs állította össze. Illés Péter, a helyi csoport alelnöke a helyi önkormányzattal együttműködve a községi Hősök kapuján dolmányos varjú által megrongált molnárfecskefészkek helyére sárral bekent műfészkeket szereltetett fel. Március 25-én a Savaria Múzeum által szervezett, az év élőlényeit bemutató rendezvényen Dankovics Róbert tagtársunk az alpesi gőtéről, Gyurácz József pedig a barkóscinegéről tartott előadást. Ezúton is köszönet helyi csoportunk tagjainak és más önkénteseknek is a programok sikeres megvalósításáért!

Gyurácz József

AZ MME 2023. ÉVI KITŰNETETTJEI

Május 20-án tartottuk az MME éves küldöttközgyűlését, ahol átadtuk az idei év egyesületi kitüntéseit is:

Chernel István-émlékérem elismerést kaptak:

- Harsányi Krisztián – Vas Megyei Helyi Csoport
- Mészáros Csaba – Csongrád Megyei Helyi Csoport
- Tóth Tamás – Dél-balatoni Helyi Csoport (1. fotó)

Örökös tag elismerést kaptak:

- Lőrincz Csilla – Vas Megyei Helyi Csoport
- Molnár László alapító tag
- Morandini Pál – Budapesti Helyi Csoport (2. fotó)
- Wágner László – Baranya Megyei Csoport (3. fotó)

Fotó: Bodnár Kata

Köszönjük a kitüntetett tagtársak sok évtizedes áldozatos munkáját!

Egyesületünk főállású munkatársait a budapesti Központi Iroda koordinálja. Kollégáink jelentős része azonban nem itt, hanem országszerte elszórtan dolgozik. A fővárosban az ügyvezető igazgató, a természetvédelmi, a társadalmi kapcsolatokért felelős, a gazdasági és a helyi csoportok feladatait szervező osztályok kollégái tevékenykednek. Az MME szervezeti felépítéséről és a működésünket szabályozó dokumentumokról is tájékozódhat a honlapunkon (mme.hu > Kapcsolat).

LIFE SAKERROADS

Uniós támogatás segíti a kerecsensólymok védelmét az Észak-Alföldön, ahol a világszerte veszélyeztetett madárfaj állománya 38%-kal esett vissza tíz év alatt. Az új projekt legfontosabb célja ennek az ijesztő tendenciának a megértése és visszafordítása. A hat évig tartó munkát 75%-ban az Európai Unió LIFE programja támogatja, amelyhez a társfinanszírozást a magyar állam, valamint a projektpartnerek biztosítják. A projektben az MME mellett részt vesz a Hortobágyi és a Bükk Nemzeti Park Igazgatóság, valamint a MAVIR Zrt. is. A projekt fókuszterülete négy észak-alföldi Natura 2000 terület, így a fajmegőrzési akciók elsősorban a Jászság, a Hortobágy, a Hevesi-sík és a Borsodi-Mezőség különleges madárvédelmi területein kerülnek megvalósításra. A projekt keretében a legmodernebb módszerekkel követik nyomon a kerecsensólyom-példányokat, így nyomkövetők, kamerák, speciális jelölőgyűrűk és tollakból kinyert DNS-ujjlenyomat segítségével azonosítják a szakemberek az egyes példányokat, és így próbálják megállapítani, hogy milyen tényezők okozhatják az állomány csökkenését. A terepi felmérésekben a természetvédelmi őrszolgálat mellett az MME méreg- és tetemkereső kutyás egysége, valamint számos önkéntes is részt vesz. A szakemberek a költő sólyompárok mellett felméri és madárbarát átalakításra javasolják a régió legveszélyesebb középfeszültségű elektromos oszlopainak fejszerkezeit is, de az illegális természetkárosító cselekedetek megelőzésére is különös figyelmet fordítanak. A kerecsensólyom nem épít fészket, ezért a nemzeti park-igazgatóságok az idős fákon, míg a MAVIR a nagyfeszültségű hálózatok fejlesztési a faj költésére már rendelkezésre álló műfészkekkel tesztelik a táplálékkinálat és a költési siker növelésének lehetőségét is. A különleges madárvédelmi területeken a nemzeti park-igazgatóságok a helyi önkormányzatokkal együttműködésben a mezőgazdasági területek között húzódo dűlőúthálózat mentén állítanak helyre természetközeli élőhelyeket, ami túlmutat a kerecsensólyom védelmén, hiszen így a táplálékánkon keresztül az agrártáj egész biodiverzitása és ellenálló képessége növekedhet.

LIFE „KÖZÖSEN A TERMÉSZETÉRT” TERMÉSZETLESEN PROGRAM

Lezárult a Nagy téli madárles lakossági madárszámlálási akció

Az MME által sikeresen elnyert Közös a természetért LIFE pályázat TermészetLesen programja keretében, a Társadalmi Kapcsolatok Osztály és a Monitoring Központ együttműködésében szervezett számlálás 2022. december 28. és 2023. február 28. között zajlott. Az akció célja a lakosság bevonása volt a környezetünkben élő madarak megfigyelésébe, a védelmüket is segítő „közösségi tudomány” (citizen science) jellegű adatgyűjtésbe. Hazánkban ez volt az első, a téli madárletet és környékét célzó lakossági adatgyűjtés, és hétről hétre rengeteg adatot kaptunk. Az adatok beküldését az MME által

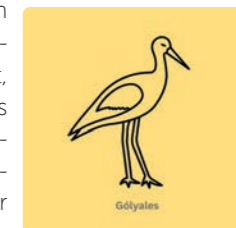

fejlesztett Turdus applikáció is megkönnyítette, de az okostelefont nem használókra is gondolván egy internetes adatbázisban is lehetett a megfigyeléseket rögzíteni. Az adatbázisban 825 adatközlő 1410 megfigyelési helyről 4392 megfigyelés keretében 29 596 észlelést rögzített. A megfigyelések során 121 faj 85 750 egyedét figyelték meg. Az öt leggyakrabban észlelt faj: mezei veréb (20 434 példány), szencinege (14 478 pld.), házi veréb (12 467 pld.), tengelic (5987 pld.) és balkáni gerle (5457 pld.). Köszönjük az adatközlők munkáját – idén december 28-ától ismét számítunk mindenki közreműködésére!

Megújult a gólyafészkek-adatbázis – elindult a Gólyales akció

A golya.mme.hu honlappal 2005-ben indítottuk el az első, adatgyűjtésre szolgáló lakossági internetes felületünket, amely azóta a fehér gólyák fészkeit és költését megfigyelők legfontosabb hazai adatforrása lett több mint tízezer fészkek alapadatahoz kapcsolódó 118 ezer költési eredménnyel, 55 ezer megfigyelési adattal és 67 ezer fotóval. Mindez felkerült a felújított adatbázisba, mely a tavaly nyár óta zajló próbaüzemet követően az idei költési szezonban már a felhasználóbarát Turdus mobiltelefonos applikációval bárki számára könnyen elérhetővé vált. Már csak azért is, mert aki részt vett a Nagy téli madárles akcióban, az ott használt bejelentkezési adatokkal a Gólyales felületét is kezelni tudja, és természetesen hozzáfér a fentiekben részletezett több mint 200 ezer adathoz is.

Az eddigi és az ezt követő Turdus-adatbázisok használatát megkönnyítendő a használatot bemutató videós segédletek is készültek és elérhetők az MME YouTube-csatornáján.

Fehérgólya-kolónia a pusztazámori hulladéklerakóban, 2020-ban (fotó: Orbán Zoltán)

ÉRDEKES MADÁRMEGKERÜLÉSEK

szerkeszti: Karcza Zsolt és Lukács Katalin Odett

Az elmúlt időszakban a Madárgyűrűzési Központba beérkezett, kiegészített (gyűrűzési adattal együtt lezárt) megkerülésekből válogattunk. A külföldön gyűrűzött madarak adatainak kiegészítése rövidebb-hosszabb időt vesz igénybe, így jelen válogatásban is található néhány korábbi megkerülési adat, amelyeket az elmúlt hónapokban zártunk le. A gyűrűzők, megfigyelők, megtalálók vagy adatközlők nevét technikai okok miatt nem minden esetben és teljes terjedelemben tudjuk feltüntetni. A közölt eredmények tájékoztató jellegűek, és a 2023. március végéig beérkezett adatok alapján készültek.

A madárfajok sorrendje – szerkesztési okok miatt – nem mindenhol követi az aktuális rendszertani sorrendet. Az MME-honlap mme.hu > Tudástár > Magyarország madarai oldalán az egyes madárfajok naprakész gyűrűzési eredményei böngészhetőek: gyűrűzési összesítések, a jelölési és a külföldi vonatkozású megkerülési helyek térképei, valamint a leggyakoribb kézrekerülési okok százalékos eloszlásdiagramjai.

Amennyiben gyűrűs madarat, madártetemet, jelölőgyűrűt talál, fém- vagy színes gyűrűs madarat észlel, kérjük, értesítse a Madárgyűrűzési Központot a ringers@mme.hu e-mail-címen. Így a megkerülési adatok beépülhetnek a hazai madárgyűrűzési adatbankba, és a központ munkatársai a feldolgozás után elküldik Önnek a gyűrűzési és megkerülési adatokat egy válaszelevélben.

GULIPÁN

Egy Magyarországon jelölt gulipán hullott el 2023. január végén Mauritániában, az Atlanti-óceán partjánál, a fővárostól (Nouakchott) nem messze. Ezt a madarat 2022. május 25-én a fészkelőterületén, a Dunatetőlen határában elterülő Bábászéken (Bács Kiskun megye, Kiskunsági Nemzeti Park) fogták meg és látták el GPS-jeladóval (Barna Krisztián, dr. Sári Tamás). Mindez az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Ökológiai Kutatóközpont, Vízi Ökológiai Intézet projektjének keretében valósult meg (dr. Boros Emil projektvezető, Lánczos Zsuzsanna projektasszisztens). A jeladós madaraknak a kutatók általában nevet adnak, ezt a gulipánt Flippernek nevezték el. A madár viszonylag korán, már július elsején elhagyta Magyarországot, feltehetően a súlyos aszály miatt. A nyarat Olaszországban töltötte, onnan október végén átrepült Tunéziába, majd Algéria, Marokkó, Nyugat-Szahara érintésével Mauritániába repült. Mivel a madár jeladója napok óta egy helyről küldött adatokat, feltételezhető volt, hogy valami gond van vele. Sikerült felvenni a kapcsolatot egy helyi lakossal (Frédéric Marret), aki felkereste az adott helyet, és megtalálta a gulipán tetemét. Az elhullás oka nem volt megállapítható.

Magyarországon eddig kétezer gulipánt gyűrűztek, amelyek közül harminckét példány került meg külföldön, a legtöbb Európán belül, a Kárpát-medencétől délre, délnyugatra, illetve nyugati irányban. Mind közül a most megtalált madár a legtávolabb megkerült hazai jelölésű példány. Afrikában még két magyar gyűrűs gulipán került meg korábban, 1955-ben és 1977-ben, Tunéziában.

Fotó: Frédéric Marret

A gulipán fokozottan védett, rendszeres fészkelő partimadarunk. Márciustól novemberig lehet megfigyelni a sík vidékek szikes tavain vagy sekély időszakos kiöntéseken, tavakon. Vonuló madárfaj, a telet elsősorban a Földközi-tenger partvidékein és Északnyugat-Afrika partvidékein tölti.

HAVASI PARTFUTÓ

Litvániában figyeltek meg 2022. május elején egy magyar gyűrűs havasi partfutót. Ez az első hazai jelölésű példány, amely megkerült a balti országban. A madarat 2021. szeptember közepén gyűrűzték zöld színű zászlós gyűrűvel a Fertő-Hanság Nemzeti Parkban, a Mekszikópusztai Madárvártán (Győr-Ménfőcsanak, Sopron megye, Haraszthy László).

Az eddig Magyarországon megjelölt 5162 havasi partfutó közül 248 példány került meg külföldön, a legtöbb a Kárpát-medencétől nyugatra, valamint északra fekvő területeken.

Fotó: Barna Krisztián

Európán kívül két hazai gyűrűs példányt figyeltek meg, egyet Cipruson és egy példányt Algériában.

A havasi partfutó Magyarországon rendszeres átvonuló. Hozzánk ősszel, elsősorban a Baltikum felől érkeznek, és Délnyugat-Európába, a Földközi-tenger nyugati partvidékére, Európa és Északnyugat-Afrika Atlanti-partvidékére vonulnak tovább. Tavasszal a fészkelőhelyekre vonuló madarak északi, északkeleti irányban szelik át a kontinenst.

ERDEI SZALONKA

Egy magyar gyűrűs erdei szalonkát lőttek le 2023. január közepén Angliában, a szigetország délnyugati csücskében (Cornwall). Ez az első Nagy-Britanniában megkerült hazai jelölésű erdei szalonka. A madarat 2022. november elején gyűrűzték Fót közelében (Pest megye, Fluck Dénes).

2023. február közepén egy másik hazai gyűrűs erdei szalonkát is eljuttattak, Korzikán. A madarat 2018. március közepén jelölték Bázakerettye határában (Zala megye, Nagy Gábor). A Magyarországon gyűrűzött erdei szalonkák közül eddig ez a legidősebb gyűrűs példány, amely megkerült. Az EURING- (European Union for Bird Ringing) adatbank alapján az eddig ismert legidősebb jelölt példányt a gyűrűzését követő tizenötödik évben lőtték le Nagy-Britanniában.

Az itthon eddig meggyűrűzött 1122 erdei szalonka közül nyolcvannal került meg külföldön, legtöbbjük Olaszországban és Franciaországban ejtették el.

Az Eurázsia mérsékelt övi részén, főleg hegyvidéki erdőkben fészkelő erdei szalonka vonuló, a telet Nyugat-Európában és a Földközi-tenger menti országokban tölti. Magyarországon is fészkel, de leggyakrabban a vonulási időszakban, március és április, valamint szeptember és október között lehet látni.

DANKASIRÁLY × SZERECSENSIRÁLY HIBRID

A dankasirály és a szerecsensirály közötti hibridizáció ritkán, de rendszeresen előfordul. Fiókakorban a tollazatukon még nem látszik, hogy hibridek, egyik vagy másik szülőmadárfajra hasonlítanak inkább. 2016-ban egy ilyen fiókat gyűrűztek meg – szerecsensirályként – Zalavár mellett, a Kis-Balatonon (Zala megye, Szinai Péter), amelyről a későbbi megfigyelések során derült ki, hogy egy hibrid madár. Ez az első dokumentált magyarországi eset. Ezt a madarat az elmúlt évek során Franciaországban, Szlovéniában és Spanyolországban is látták, összesen tizennégy alkalommal, és több fénykép is készült róla. Az észlelők már hibridként írták le, hiszen akkorra ez már nyilvánvalóvá vált a testméret és a tollazati bélyegek alapján. Legutóbb Szlovéniában figyelték meg a madarat 2023. február

Fotó: David Fernández

végén, már majdnem teljes nászruhában, mindkét fajra jellemző színezettel. Ahogy a madár kinézete, úgy a vonulása is a két faj keverékét mutatja. A hazai fészkelő szerecsensirályok fő telelőhelye Nyugat-Európa Atlanti-partvidéke, kisebb részben a Földközi-tenger partvidéke. A hazai költő dankasirályok fő telelőhelye a mediterráneum délnyugati része. Ennek a példánynak a Madrid melletti szeméttelen történt téli megfigyelései inkább dankasirály viselkedésre utalnak. A franciaországi (Orléan) őszi adatok a szerecsensirályokra inkább jellemző északnyugatabbi irányban vannak az Atlanti-partvidék felé.

SÁRGALÁBÚ SIRÁLY

2023. március elején egy svájci gyűrűs sárgalábú sirályt figyeltek meg Karcagon, a szeméttelen (Jász-Nagykun-Szolnok megye, Kálmán Sándor). Ez az első Svájcban jelölt példány, amely megkerült Magyarországon. A madarat fióka korában gyűrűzték, 2022 májusában a Neuchâtel-tó nyugati részén, Yverdon-les-Bains közelében. Ugyanezt a madarat 2022. november végén Németországban is megfigyelték, Hannover közelében.

Itthon rendszeresen figyelnek meg külföldi gyűrűs sárgalábú sirályokat, leggyakrabban a téli időszakban. Ezek elsősorban az Adriai-tenger mentén fészkelő állományból származnak, így a legtöbb horvátországi jelölőgyűrűs példány.

A sárgalábú sirály a Földközi-tenger, Délnyugat-Európa és Északnyugat-Afrika Atlanti-partvidékén fészkel, de vannak kisebb állományai a kontinens belsejében is, nagyobb tavak szigetén. Magyarországon is rendszeresen költ kis számban, de leggyakrabban őstől tavaszig találkozhatunk vele a Kárpát-medencében, szántóföldeken, folyópartokon, szemétteleneken vagy egyes sirálycsapatokban.

PARLAGI SAS

Egy magyar gyűrűs parlagi sast fényképeztek le 2023. február elején Észak-Macedóniában, Szkopjétől nem messze. A madarat fióka korában gyűrűzték, 2022. június közepén Szabad-szállás határában (Bács-Kiskun megye, Pigniczki Csaba). Ez az első hazai gyűrűs parlagi sas, amely megkerült a balkáni országban. A Magyarországon eddig meggyűrűzött közel 2500 parlagi sas közül korábban kilencvenkét példány került meg külföldön, a legtöbb a szomszédos országokban. Távolabb Csehországban (öt pld.), Görögországban (tizenegy pld.), Finnországban, Hollandiában (két pld.), Lengyelországban, Olaszországban és Törökországban kerültek meg hazai gyűrűs példányok.

A parlagi sas az eurázsiai füves puszták madara, ennek megfelelően nálunk éri el elterjedésének nyugati határát. Az öreg madarak egész évben a költőhelyükön maradnak. A fiatal példányok kóborlásba kezdenek, egy részük a Balkánon, Kis-Ázsiában vagy Afrikában telel.

Fotó: Velián Jagev

GYÖNGYBAGOLY

Igaz, még 1960-ban történt az eset, de csak nemrég került be a madárgyűrűzési adatbankba ez a gyöngybagoly-kézrekerülési adat. Hadarics Tibor találta meg a Kisalföld egykori számában. A cikkben minden szükséges adat benne van, de annak idején valamiért nem került rögzítésre a hazai adatbázisban. Ez volt az első Svájcban megkerült magyar gyűrűs gyöngybagoly, és azóta sincs tudomásunk más hazai gyűrűs gyöngybagoly ottani megkerüléséről. A madarat 1959. decemberben gyűrűzték Győrben (Győr-Sopron-Moson megye, *Tölgyesi János*), és 1960. októberben találták meg elűve Zürich közelében.

A gyöngybagoly a fészkelőterületein állandó madár, de a fiatal madarak nagy távolságokra is eljuthatnak kóborlásuk során.

KÉK VÉRCSE

Repülőgéppel ütközött, és elhullott egy hazai gyűrűs kék vércse 2022. októberben Oroszországban, a moszkvai Vnukovói repülőtéren. Ez a második hazai gyűrűs kék vércse, amely megkerült Oroszországban. A madarat fióka korában gyűrűzték, 2022. július közepén Dunatetőten határában (Bács-Kiskun megye, *Haraszthy László*).

Eddig 15 ezer kék vércsét jelöltek Magyarországon, ezek közül 137 példány került meg külföldön, Európa legtöbb országában, valamint egy példány Törökországban és négy példány Afrikában.

A kék vércse hosszú távú vonuló, a telet Afrikában tölti. A fiatal madarak a kirepülést követő időszakban nagy távolságokra kóborolnak, így eljuthatnak Kelet-Európába is.

HOLLÓ

Egy hazai gyűrűzésű hollót figyeltek meg 2022. novemberben Szerbiában, Szabadka határában (Vajdaság, *Szekeres Levente*). A madarat a színes gyűrűje alapján azonosították, amelyet fióka korában kapott, 2022. áprilisban Mende közelében (Pest megye, *Benei Béla*). Ez az első holló, amely megkerült a szomszédos országban, bár a magyar határtól nem messze. Magyarországon eddig közel nyolcszáz hollót gyűrűzték, ezek közül három került meg külföldön, valamennyi a Kárpát-medencén belül. A hollónak igen nagy az elterjedési területe, ezen belül javarészt állandó.

KÉK CINEGE

Egy magyar gyűrűs kék cinegét fényképeztek le 2023. február közepén egy madáretetőn Olaszországban, Velencétől nem messze. Az apró fémgyűrűről a megfigyelő több fényképet is készített, így sikerült a teljes gyűrűszámot megismerni. A madarat 2021. októberben gyűrűzték a Kolon-tavi Madárvártán (Bács-Kiskun megye, *Németh Ákos*). A Magyarországon eddig meggyűrűzött közel 310 ezer kék cinege közül nem ez az első eset, hogy a fémgyűrű fényképéről azonosították a madarat, de mindenképpen figyelemre méltó, hiszen a gyűrű mérete mindössze 2,5 milliméter átmérőjű. Eddig összesen 134 magyar gyűrűs kék cinege került meg külföldön, a legtöbbet

Fotó: Enrico Caccemello

madárgyűrűzők fogták vissza, és a kézben tartott madárról olvasták le a gyűrűszámot. Olaszországban eddig összesen öt hazai gyűrűs kék cinege került meg, valamennyi az ország északi részén.

A szinte egész Európában fészkelő kék cinege részben állandó, de az északi állományok nagy számban telelnek és vonulnak át a Kárpát-medencén.

SZÉNCINEGE

Moszkva közelében fogtak be egy magyar gyűrűs széncinegét 2022. december végén. A madarat 2021. október közepén jelölték Budapesten (*Kocsis László*). Az itthon eddig meggyűrűzött közel félmillió széncinege közül 113 került meg külföldön, leggyakrabban a szomszédos országokban. Oroszország területén eddig összesen nyolc példány került meg, a legtávolabbi adatok Moszkva környékéről érkeztek.

A Kelet- és Északkelet-Európában fészkelő széncinegék rövid távú vonulók, egy részük a telet Közép-Európában tölti.

RÉTI TÜCSÖKMADÁR

Egy magyar gyűrűs réti tücsökmadarat fogtak vissza Franciaországban 2022. augusztus végén, az Atlanti-óceán partvidékén. A Bordeaux közelében (Arcachon-öböl) visszafogott madarat 2022. július végén gyűrűzték Tiszalúc határában, a Bátka-közi Gyűrűzötáborban (Borsod-Abaúj-Zemplén megye, *Ézsöl Tibor*). Ez a második magyar gyűrűs réti tücsökmadár, amely megkerült külföldön. Magyarországon eddig háromezer réti tücsökmadarat gyűrűzték. Korábban egy 2017. augusztus elején Érsekvadkertben (Nógrád megye, *Lukács Katalin Odett*) gyűrűzött példányt fogtak vissza 2018. szeptember elején a Fertő ausztriai oldalán. Itthon eddig egy külföldi gyűrűs réti tücsökmadár került meg, amelyet 2015. nyár végén jelöltek Észak-Olaszországban, és a rá következő nyáron fogtak vissza Csákvár határában, a Zámolyi-tározónál (Fejér megye, *Györgi Előd*).

A réti tücsökmadár rejtett életmódú, apró énekesmadár, Eurázsia sűrű növényzetű, nedves láp- és mocsárterjein fészkel. Hosszú távú vonuló, a telet Nyugat-Afrikában tölti. Ősszel délnyugati irányba vonulnak a teletterületeik felé.

BARÁTPOSZÁTA

A BirdLife Málta munkatársai egy hazai jelölésű barátposzátát fogtak vissza 2022. november 2-án a Ghadira természetvédelmi területen. Ezt a madarat első éves korában gyűrűzték, 2016. augusztus 4-én a Sumonyi Madárvonulás-kutató Állomáson (Baranya megye, *Lukács Zoltán*). Ez az első magyar gyűrűs

Fotó: David Attard

barátposzátá, amely megkerült Máltán. Korábban három máltai gyűrűs példány már megkerült itthon, azoknál a gyűrűzés és a visszafogás között kevesebb mint egy év telt el. A most visszafogott példány már hét alkalommal tette meg a távot a fészkelő- és a teletőhelye között; az ilyen megkerülések viszonylag ritkák, az idősebb madarakat a gyűrűzés helyén fogják vissza nagyobb valószínűséggel.

Magyarországon a barátposzátá gyakori fészkelő és átvonuló madárfaj, ezért igen sokat gyűrűznek belőle, eddig közel 450 ezer példányt jelöltek meg itthon. Közülük eddig 144 madár került meg külföldön, a legtöbb a szomszédos országokban. A Kárpát-medencén kívül a leggyakrabban a mediterrán régióban kerültek meg hazai gyűrűs barátposzáták, Dél-Spanyolországtól egészen Izraelig.

A hazai madárgyűrűzési adatbankban a jelenlegi legidősebb barátposzátá a gyűrűzését követően tíz év és egy hónap elteltével került meg. Ezt a példányt is a Sumonyi Madárvártán gyűrűzték első éves korában, 1997 nyarán, és több évben is visszafogták a területen, utoljára 2007. augusztusban. Az EURING-adatbankban tárolt adatok alapján egy cseh gyűrűs madár volt az eddig ismert legidősebb barátposzátá, amelyet a gyűrűzést követő tizennegyedik évben fogtak vissza.

Az Európa nagy részén fészkelő barátposzátá rövid távú vonuló, a telet a Földközi-tenger partvidékén vagy szigetein töltik. Itthon olykor télen is találkozhatunk egy-egy példánnyal.

ÖKÖRSZEM

2022. december közepén egy magyar gyűrűs ökörszem temét találták meg Németország északnyugati részén, Dortmundtól nem messze. A madarat 2021. október végén gyűrűzték Izsákon, a Kolon-tavi Madárvártán (Bács-Kiskun megye, *Németh Ákos*). Ez az első hazai gyűrűs ökörszem, amely megkerült Németországban, és egyben a legnyugatibb megkerülési adata a fajnak a hazai adatbankban. Több mint 34 ezer ökörszemet gyűrűzték eddig Magyarországon, de ezek közül

viszonylag kevés került meg külföldön. Korábban Lengyelországban (Varsó közelében), Ukrajnában (Kárpátalján), Szlovéniában (Maribor közelében) és Szerbiában (Vajdaságban) kerültek meg magyar gyűrűs ökörszemek. Itthon eddig cseh, lengyel, litván, orosz (kalinyingrádi), svéd és három szlovák gyűrűs példány került meg.

Az Európa legnagyobb részén fészkelő ökörszem állandó vagy – elsősorban az északi állomány – rövid távú vonuló. A hegyvidékeken fészkelő madarak ősszel az alacsonyabban fekvő területekre húzódnak. Az észak-európai állomány Európa középső és nyugati részeire vonul.

VÖRÖSBEGY

Egy elűtött német gyűrűs vörösbegyét találtak 2023. február közepén Ebergöcön (Győr-Moson-Sopron megye). A madarat 2022. október közepén gyűrűzték Németország északnyugati részén, Spiekeroog szigetén. Ez az első német gyűrűs vörösbegy, amely megkerült Magyarországon. Korábban a Kárpát-medencén kívül Belorussziában, Csehországban, Észtországban, Finnországban (három pld.), Lengyelországban (kilenc pld.), Lettországon, Máltán, Olaszországban (tizenhat pld.), Spanyolországban (Menorca szigeten), Svájcban és Svédországban gyűrűzött vörösbegyek kerültek meg Magyarországon.

Az Európa legnagyobb részén fészkelő vörösbegy északi és keleti állományai rövid távú vonulók. A telet Nyugat-Európában és a Földközi-tenger partvidékén töltik.

HAVASI SZÜRKEBEGY

2022. december végén is megfigyelték a somlói váromnál (Veszprém megye, *Kaufman Gábor*) azt a havasi szürkebegyet, amelyet 2021. januárban az Apáthy-sziklán jelöltek (Budapest, II. kerület, *Spilák Csaba*). A madarat 2021. október végén a sümegi váron, novemberben pedig a somlói váron is megfigyelték és lefényképezték, amiről hírt adtunk a Madártávlat 2022. évi tavaszi számában. Az eddig Magyarországon megjelölt havasi szürkebegyek közül ez az egyetlen, aminek van távolsági megkerülése.

A havasi szürkebegy magashegységek sziklás területein költ, a Magyarországra érkező telető példányok elsősorban a Kárpátok magasabb, fátlan hegyoldalain fészkelnek. A téli időszak közeledtével húzódnak lejjebb és lejjebb, követve, keresve a sziklás területeket, ahol apró magvakkal, repedésekben megbúvó pókokkal, rovarokkal táplálkoznak.

Fotó: Kaufman Gábor

ÉRDEKES MADÁRFÉSZKELÉSEK

szerkeszti: Haraszthy László

SZÜRKE LÉGYKAPÓ RENDELLENES FÉSZKELÉSE

2022. május 18-án Karancslapujtó határában, a Fektőn, telepített másfél hektáros nemes nyárasban általam kihelyezett két B odút ellenőriztem. A nyárfás közepében jártam, amikor felfedeztem egy pár szürke légykapót, amint az egyik fán ide-oda repkedtek. Váratlanul a tojó a mellette lévő vékonyabb törzsű

– húsz centiméter átmérőjű –, felső felétől kiszáradt, csúcstörött nyárfába harkály vájta átlátszó lyukba repült be 14,5 méter magasságban. Néhány pillanatig izgett-mozgott benne, majd kotlásra utaló jeleket mutatva benne is maradt. Úgy három óra elteltével a terepről visszafelé jövet újra megnéztem a légykapót, és megnyugvással konstatáltam, hogy ülte a fészket. Május 23-án és 26-án ismét ellenőriztem, mindkét esetben szorgalmasan kotlott a tojó.

Május 30-án Papp Ferencet hívtam el, hogy fotót készítsen róla. Féltettem a költés sikerességét, ugyanis körülbelül száz-húsz méterre egy nagyfakopáncs-pár ekkor már a tollas fiókáit nevelte, és szinte naponta megfordult ebben a nyárfásban. Amikor odaértünk, előrementem, hogy meggyőződjek róla, kotlik-e még. Jókor érkeztem, mert a hím légykapó éppen etette a fészken ülő párját, de erről a fotózásról lemaradtunk, a kotló tojót viszont megörökítettük. Június 6-án aggodalmam beigazolódtott, az odú üresnek bizonyult. Közelről megvizsgálva a következőket állapítottam meg: ahogy azt sejtettem, épített fészket nem volt az üregben (nem is fért volna el). Az odút eredetileg kis fakopáncs véste az előző években, minden bizonnyal költött is benne. Az odú külső átmérője 9,5–10 centiméter, a belső 6,8–7,5 centiméter, a mélysége tizenöt centiméter volt. Egy nagy fakopáncs a bejárónyílást a saját méretéhez igazítva öt-hat centiméteresre tágította. Az odú aljára is vésett egy lyukat, majd mindkét helyen, a túloldalára is, szemben egymással – az alsónál nem szimmetrikusan, hanem négy centiméteres magassági eltolódással. Az aljzat formája és mérete maga adta a fészkeszést, melynek belső átmérője 5,5–7,3 centiméter, lejjebb szűkül, mélysége három centiméter volt.

A „közelről megvizsgálva” nem publikus folytatása így lett volna: mivel nem kis fejtörést és bizonytalanságot okozott nekem ez a költés, úgy döntöttem, hogy testközelből is megvizsgálom ezt az odút. Ezért kivágtam a fát, és mint az várható volt, a földre zuhanáskor az alsó röpnilyánsnál kettétört. Azonban sikerült összeillesztenem és lefotóznom.

Rozgonyi Sándor

KÉK GALAMB NÉGY SIKERES KÖLTÉSE EGY SZEZONBAN

Évtizedekkel ezelőtt a kék galamb a hegyvidéki erdeink fészkelője volt. Főleg fekete harkály méretes bükkfába és gyertyánba vájt odúiban költött. Az utóbbi években azonban egyre inkább felbukkan a sík vidéki és akár nyitabb fás területeken is, ha megfelelő méretű odú áll rendelkezésére.

Aba község határában, a belsőbárándi löszvölgyben Staudinger István egy kis ligetes akácok szélére helyezett ki húsz évvel ezelőtt olyan odút, amelynek röpnilyása mintegy kilenc centiméter átmérőjű. Korábban kuvik és vörös vércse költött benne, de 2020-ban kék galamb foglalta el, április végén reptette ki egyedüli fiókáját. Ugyanitt 2021-ben már április 8-án jelöltük a kék galamb két tollas fiókáját. Május közepén már újra két fiókát röptetett.

2022. április 18-án Lendvai Gábor fotózta a frissen kelt kicsiket. Május 2-án már majdnem repülős fiókáit jelöltük. Alattuk (ahogyan a kék galambnál lenni szokott) már ott volt a következő fészkalj. Június 21-én kora reggel a vándortáborunk tagjaival megjelöltük a fészken ülő hímét és két kéthetes fiókáját.

Fotók: Fenyvesi Ernő

Fotók: Rozgonyi Sándor

Ekkor már volt alattuk egy újabb tojás. A júliusi költés valami miatt nem sikerült. Augusztus 10-én jelöltük a harmadik kétfiókás fészkalját. Alattuk három tojás volt, melyekből egy-kettő a korábbi ki nem kelt fészkalj maradéka lehetett. Augusztus 31-én öt tojás volt az odúban, melyekből négyet melegítettek, az ötödik félre volt tova az odú falához. Szeptember 19-én tíz-tizenegy naposan jelöltük az utolsó fészkalját. A négy tojásból is csak két fióka nevelődött fel. A hazánkban eddig gyűrűzött ötvenhárom kékgalamb-fiókából tizenhárom származik ebből az egy odúból. A 2022-ben kirepült nyolc fióka, amelyek négy sikeres és egy sikertelen költésből származtak, egyedülállónak számít. Ehhez az eredményhez bizonyára hozzájárul az a sajátosság, hogy a kék galambnál a következő fészkaljak költésébe a tollas fiókák is besegítenek.

Fenyvesi László

BODZÁN, KECSKERÁGÓN ÉS KECSKEFÜZÖN FÉSZKELŐ NÁDIRIGÓK

2007. május 30-án Karancslapujtón, Baksaháza kiterjedt mezőgazdasági területét átszelő, az Etesi-patak vízfolyását kísérő keskeny nádsávbán nádirigók fészkeit kerestem. A Száz-kilás nevű terület nyolcvan méter hosszúságú szakaszához érve, három nádirigóhímet hallottam szorgalmasan énekelni. A patakmedernek ezt a részét két éve géppel kikotorták, eltüntetve ezzel a vízparti keskeny nádsávot. Azért is furcsállottam a nádirigók énekét, mert a patak rézsús oldalán a dús aljnövényzet között csak elszórtan voltak előző évi satnya nádszálak. Meglepetést gyanítva elkezdtem átkutatni a főleg csalánval és mezei szulákkal borított patakpartot. Első fészket meg is találtam a

rézsús felső harmadában négy nádirigó- és egy kakukktójason kotló madárral. A meglepetés sem maradt el, mert a fészket bodzasarjba, három függőleges, kissé szétálló törzsága közé és egy szál előző évi nádra, 1,2 méter magasan épült. Június 19-én ellenőriztem, a fészket peremén tollas-kifejlett kakukkióka ült. Ekkor készítettem fotót is róla.

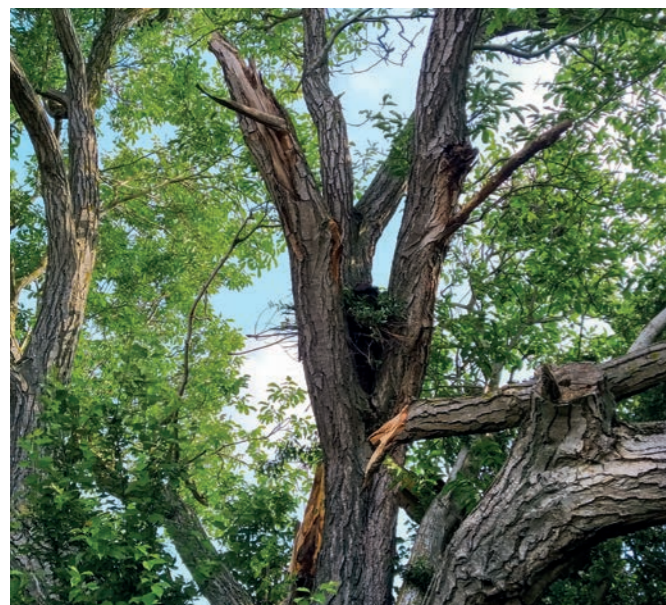
A második fészket is rábukkantam, ebben is öt tojáson kotlott a tojó. Újabb meglepetés ért, mert ez a pár csikoskecskerágo-sarjbokor tövétől fakadó három függőleges fattyúsarjra és egy avas nádszálra fonta a fészket 0,9 méter magasan. Június 19-én már csak két tollasodó fiókát találtam benne. A harmadik fészket is felfedeztem öt tojásos kotló madárral, sűrű csalán között, négy szál csenevész száraz nádon, fél méter magasan.

Régebben is találtam már szokatlan helyre épült nádirigófészket: 1989. június 5-én Karancslapujtón, fűt mellett, házak között, egyhektáros nádasos-sásos mocsárrét közepén, idős, terebélyes kecskefűzbokros szélében, kihajló ágvilághoz és egy szál előző évi nádhoz szöve, 1,2 méter magasan, hat tojásos kotlott a tojó. A fészkeképítés technikája a sárgarigóéra emlékeztetett.

Rozgonyi Sándor

EGERÉSZÖLYV KÖLTÉSE MESTERSÉGES FÉSZKÉKBEN

2011-ben Eperjespuszta közelében, egy erdőfolt fűzfáján, törzselágazásban épült egy egerészölyvfészket. Május végén értesítést kaptam, hogy illegális fakivágás következtében az egerészölyv-fiókák a földön vannak. A helyszínen kiérkezve megállapítottam, hogy nem történt fakivágás, a fészket esett le. Egy bokor tövében megtaláltam a három fiókát. Körülöttük táplálékmaradványok és zöld gallyak voltak. A szülők a földön

Fotók: Wágner László

egy épülő mezeiveréb-fészkek. Feltehetően az ölyvfészkek alatt volt a mezei veréb eredeti fészke, és miután az ölyvfészkek leszáadt, a verebek nem találtak más helyet, ezért a kőkénybokorra kezdtek építkezni. A fészkek további sorsáról nincs információ. 2023. március 24-én friss gallyakkal megrakott fészket találtam az általam készített műfészken.

Korábban több alkalommal építettem spontán, általam jónak gondolt helyekre fészkekalapot egerészölyvek részére, de azokat soha semmi nem foglalta el.

Wágner László

ÁTLAGOSNÁL NAGYOBB MÉRETŰ KARVALYFÉSZEK

A szakirodalom szerint a karvalyfészkek átmérője általában huszonöt-hatvan centiméter, de esetenként ettől jelentősen nagyobbak is előfordulhatnak. Fegyvernek térségében 2020 májusában akácfán közel hét méter magasan egy karvalyfészket találtam, amelyet egy pár nélküli hím karvaly kezdett építeni, de valamilyen ismeretlen okból nem volt költés benne. 2021-ben ismét tatarozva volt a fészkek, de költés ekkor sem volt. 2022-ben ugyanebben a fészkekben sikeres karvalyköltést figyeltem meg, és közben feltűnt, hogy az átlagosnál jóval nagyobb a fészkek. 2022. december 7-én Haraszthy Lászlóval lemértük a fészket, amelynek az átmérője 120x61 centiméter, magassága pedig huszonegy centiméter volt. A fészkek tömör részének átmérője 102x54 centiméter volt. A karvalyok miért építették ilyen nagy méretűre a fészkeiket? Egy szűk villába vagy egy kiálló „lapos ágra” épült fészkeknek azonos faj esetén is különböző méretei lehetnek. A szűk villába, különösen több ág esetén, behatárolt átmérőjű fészkek építésére van le-

Fotó: Bagyura János

is etették a fiókákat, és fészkeként „tatarozták” a bokor alját. Körülbelül tíz-tizenöt méterre volt egy vadalmafa, amelyen négy méter magasan találtam olyan ágszerkezetet, amelyre fészket építhettem. A három fiókát beültettem a mesterséges fészkekbe. Pár nappal később a fészkekalapon friss gallyak, a fiókák mellett táplálékmaradványok voltak – a szülők itt is etették a fiókákat. A következő év tavaszán a fészkekalapra ráépített az ölyv. Április 11-én négy tojás, május 8-án már négy pelyhes fióka volt a fészkekben. Végül három fióka sikeresen kirepült. A következő évben az egerészölyv már nem foglalta el a fészket.

2022. május közepén egy egészséges egerészölyv-fiókát hagytak az Ős-Dráva Látogatóközpontban. Május 31-én telefonos értesítést kaptunk, hogy Velény község határában a vihar letört egy diófaágat, amelyen egerészölyvfészkek voltak, a fiókák a földön vannak. Másnap kimentem a helyszínre, vittem az általam gondozott fiókát is. Az egyik egerészölyv-fióka a kőkénybokrok alatt kuporgott, a másikat a szántóföld szélén találtuk meg. Ez a fióka jóval soványabb volt a másiknál. A diófának volt egy hármas törzselágazása, ide építettem egy hevenyészett fészket, melybe beültettem a három kicsit. Pár nap múlva megnéztem őket, csak kettő volt a fészkekben. Kerestem a földön a bokrok alatt a harmadikat, de nem találtam. Visszamentem a fészkekhez, és akkor vettem észre, hogy a harmadik fióka körülbelül három méterrel feljebb ül. A fiókakeresés közben a kőkénybokor egyik kihajló ágán szénacsomót vettem észre, amely a fészkepítés-kor még nem volt ott. Közelebről megnézve kiderült, hogy az

hetőségük, viszont egy kinyúló oldalra épült fészkek esetén éppen az ellenkezője fordulhat elő. Az említett fészkek részben kinyúló ágakra épült, ahol oldalirányba nem volt akadálya a fészkek építésének, ráadásul három éven keresztül építették, ami a karvalyoknál rendkívül ritkán fordul elő, mert általában évente új fészket raknak.

Bagyura János

FÜLESKUVIKOK ÉRDEKES FÉSZKELÉSE

A baranyai gyöngybagoly-telepítési program elmúlt harmincöt éve során a templomtornyokba kihelyezett költőládákat a cél-fajon kívül eddig – esetenként – macskabagolyok, vörös vércsék és kuvikok is elfoglalták, ritka élményként pedig egy-egy alkalommal megfigyelhettük széncinegék és barázdabillegetők sikeres költését is. 2022-ben újabb meglepetés ért bennünket: a cserkúti római katolikus templom tornyába kirakott költőládában füleskuvikok telepedtek meg. Ez az alig rigó nagyságú

Fotó: Harcos Gábor

bagolyfaj elsősorban a szűk röpnylású, zárt odúkat, épületeket, zugokat részesíti előnyben, mivel ezeken a helyeken nagyobb védelmet talál a ragadozók ellen. A nyitott, tágas költőládában történő költésük igazi kuriózumnak számít. A faj hazai költő állománya erősödött az utóbbi évtizedekben. Az arra alkalmas helyek hiánya lehet az oka annak, hogy a párok egy része a hagyományostól eltérő fészkek helyét kénytelen választani magának. A cserkúti pár sikeresen felnevelte négy fiókáját. Ehhez azonban nekünk is segítséget kellett nyújtanunk, mert még a fiókák kikelése előtt a költőláda külső rekeszébe darazsak telepedtek meg. Fészkepítési kísérletüket szerencsére még csírájában sikerült elfojtani, így gyorsan elhárult a költés eredményességét esetlegesen befolyásoló veszély.

Bank László

ÖRVÖS LÉGYKAPÓ KÜLÖNÖS KÖLTÉSE

Az örvös légykapó természetes vagy mesterséges odúban költ. Rendszerint telehordja az odút fűszálakkal, növényi rostokkal, majd vékony gyökérdarabkákból, fűszálakból mély

Fotó: Dénes János

csészét alakít ki a tojások számára. 2022. június 2-án a váci Naszály hegyen lévő odútelepen az egyik odúban szokatlan örvöslégykapó-költést észleltem. Az odúban nem volt épített fészkek, a négy tojás csupaszon, az odú alján feküdt a pelék által behordott makkhéjon. Nem sok esélyt adtam a költés sikerének, de végül mind a négy tojás kikelte, és a fiókák kirepültek.

Dénes János

SZAJKÓ KÖLTÉSE VÉRCSELÁDÁBAN

A szajkók vércseláda-foglalására néhány évvel ezelőtt már volt példa Baranyában, de költésük akkor eredménytelen maradt. 2022-ben viszont erőfeszítésüket siker koronázta. Beremend

Fotó: Bank László

külterületén, a tizenhetedik számú ládában rakott fészket egy pár, és költésük során hét fiókát neveltek fel. Ezzel tovább bővült a vércseládákban sikeresen költő fajok palettája.

Bank László

CSATLAKOZZON ÖN IS AZ MME MADÁRBARÁT KERT PROGRAMJÁHOZ!

**Országszerte már több mint
hétezeren, köztük több
mint ezer óvoda és iskola
regisztrált a 2002-ben
indult programba.**

**Csatlakozás, részletek
és az elismerő tábla
megszerzésének feltételei
az MME-honlapon
találhatóak:**

**mme.hu > MADÁRBARÁT >
Madárbarát kert program**

ÉRDEKES MADÁRMEGFIGYELÉSEK

szerkeszti: Hadarics Tibor

A következőkben rövid áttekintést szeretnénk nyújtani 2023 januárjának, februárjának és márciusának legérdekesebb faunisztikai megfigyeléseiből. Az itt következő – Magyarországon jórészt nagyon ritkán előforduló – madárfajok adatainak nagy része a Nomenclator Bizottság által hitelesítendő, ez viszont a legtöbb esetben még nem történt meg, ezért az előfordulások pontos időpontját nem közöljük.

JANUÁR

A hónap legelején egy öreg dolmányos sirályt láttak és fényképeztek Fonyódon (S. Sosnowski és társai), de az első héten az előző hónapokban Balatonbogláron már látott halászsirályt is ismételten megfigyelték (Babos R.; Kurfis I.) 1 2. Az előző év végén Siófokon már többször látott kis hattyúkat még január folyamán is sokszor észlelték Siófokon és Zamárdiban (Farkas T. és mások) 3 4 5. Hasonlóan, a december közepe óta Fonyódon tartózkodó jeges bűvár is sokszor szem elé került ugyanott január közepéig (Farkas T. és mások) 6 7, és a békéscsabai Fás-tavon december végén megjelent jeges bűvár is kitartott még január első három hetében (Janttyik T. és mások) 8 9. A december

második hetében Hódmezővásárhely mellett megfigyelt kuhi is hosszan kitartott a területen, januárban is folyamatosan megfigyelték ugyanott (Fodor A. és mások) 10. Január utolsó hetében egy öreg és egy immatur tollazatú kis hattyú tűnt fel a Mórahalom határában lévő Nagy-Széksótavon (Csibrány B.), és ugyanekkor figyelték meg először (Kusztor A.) Soponyán, a Soponyai-víztározó közelében azt a törpesármányt, amelyik azután még hetekig egy helyben tartózkodott – a fajnak ez a tizenhetedik előfordulása Magyarországon 11 12. A hónap végén Balatonbogláron ismét szem elé került a korábban ugyanott már látott halászsirály (Rajna T.).

Fotó: Babos Rita

Fotó: Kurfis Ilona

Fotó: Zsebők Tamás

Fotó: Babos Rita

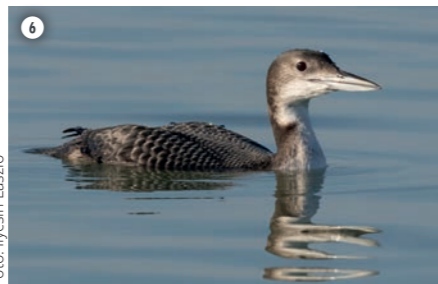
Fotó: Godzsá Anikó

Fotó: Németh Ferenc

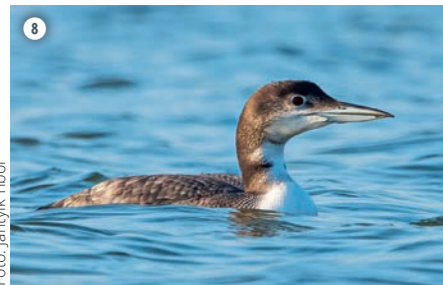
Fotó: Sirok Dávid

Fotó: Janttyik Tibor

Fotó: Hercz Tiborné

Fotó: Kurfis Ilona

Fotó: Magyar Péter

Fotó: Sallágy Attila

Fotó: Bobák Maximilián

FEBRUÁR

A december közepe óta és januárban folyamatosan Fonyódon tartózkodó jeges bűvár utoljára február első hetében látták a Balatonon (Németh F.), Balatonbogláron pedig a szintén régóta ott tartózkodó halászsirályt figyelték meg ismételten ugyanezen a héten (Rajna T.) 13. A december második hete óta Hódmezővásárhely mellett sokszor megfigyelt kuhit is többször látták még ugyanott február folyamán is (Magyar G., Boros E. és mások) 14. A Soponyai-víztározó

közelében január végén látott törpesármányt még februárban is nagyon sokszor látták és fényképeztek (Kurfis I. és mások) 15 16 17 18. A hónap utolsó hetében egy öreg és egy immatur tollazatú kis hattyút figyeltek meg többször a balmazújvárosi Nagysziken pedig tizenegy öreg kis hattyút bukkant fel ugyanebben az időszakban (Ecsedi Z. és társai) 19.

Fotó: Rajna Tamás

Fotó: Szelőczy István

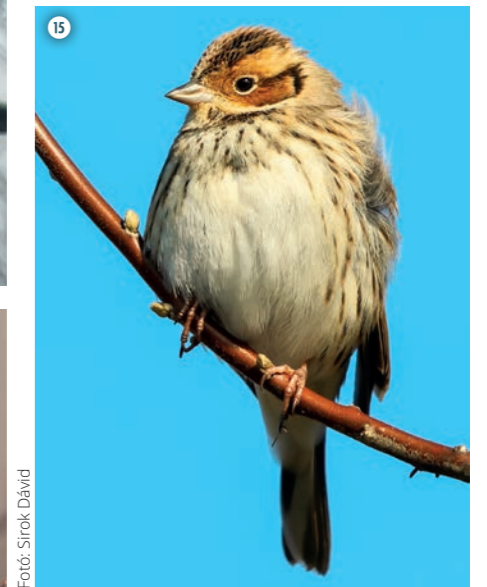
Fotó: Kurfis Ilona

Fotó: Zsebők Tamás

Fotó: Magyar Péter

Fotó: Sirok Dávid

Fotó: Sallágy Attila

A december második felében, illetve januárban és februárban Hódmezővásárhely mellett sokszor megfigyelt kúhit még március folyamán is többször látták (Fehér F. és mások) ²⁰. A Soponyai-víztorony közelében január végén felbukkant és február folyamán is többször megfigyelt törpesármányt még márciusban is nagyon sokszor látták és fényképezték (Kurfis I. és mások) ²¹. A február utolsó hetében a tömörkényi Csaj-tavon látott öreg és immatur tollazatú kis hattyút még március első hetében is többször megfigyelték (Szabó F. és mások).

A hónap első hétvégéjén a hortobágyi Pente-zugban egy ázsiai pettyeslilét láttak (Ecsedi Z. és társai). Március közepén Rédicsek külterületén egy fakó keselyűt észleltek (Bedő Gy.). A hónap utolsó hetében Alsórajk közelében, a Principális-völgy felett egy szubadult héjasast figyeltek meg (Gál Sz. és társai) – ennek az Európában csak a mediterráneumban fészkelő sasfajnak ez csak a negyedik előfordulása Magyarországon ²² –, a Hejőpapi melletti regionális hulladéklerakóban pedig egy szubadult szi-bériai heringsirály tűnt fel (Papp G.).

Köszönet illeti a madarak megfigyelőit, hogy adataikat közkinccsá tették. Kérjük, hogy – amennyiben eddig még nem tették meg – a megfigyelések részletes dokumentációját mielőbb juttassák el a Nomenclator Bizottság titkárához (Gál Szabolcs, e-mail: nomenclator@birding.hu). Az itt felsorolt adatok nagyrészt az érdekes megfigyeléseket közlétező www.birding.hu, illetve a www.rarebirds.hu internetes oldalakról származnak. Amennyiben érdeklődik a ritka madarak hazai előfordulásai iránt, csatlakozzon az MME Ritkaságvadász Szakosztályához (e-mail: ritkamadarak@mme.hu).

2023. nyár

CSIPOGÓ

A kisebb-nagyobb nádfoltokat sok madárfaj választja fészkelőhelyül. Nézd meg őket!

Ki bujkál az utolsó oldalon?

Ha még nem múltál el 14 éves, játssz velünk menő nyereményekért az MME Boltból! Lapozz az utolsó oldalra!

ELŐZŐ SZÁMUNK NYERTESE:
Dévényi Mihály, 11 év

MIÉRT NEM SÜLNEK MEG A TOJÁSOK A NÁDASBAN?

Lesd meg, hogyan alakul az időjárás a nádas belsejében!

A barkóscinege lábaiban az inak rendkívül rugalmasak, ezért akár „spárgázni” is tud két nádszál között.

Az akrobata barkóscinege

Ebben a testhelyzetben hosszú farkával egyensúlyoz.

MIÉRT NEM SÜLNEK MEG A TOJÁSOK A NÁDASBAN NYÁRON?

A nádas magassága egy felnőtt emberhez viszonyítva.

**MÉRJ HŐMÉRSÉKLETET
TE IS, LAPOZZ AZ
UTOLSÓ OLDALRA!**

A nádas belseje védett, szélcsendes, nehezen megközelíthető, árnyas zugokat rejt. Sűrű mélyén hűvösebb van, mint odakint, sőt egy nagyobb zivatar ellen is védelmet nyújtanak a levelek. Figyeld meg az ábrán, hogyan módosul az időjárás fentről lefelé haladva!

A barkóscinegén kívül más madárfajok is fészkelnek a nádasban. Nézd meg, van-e közöttük olyan, amit eddig nem ismertél.

Egyre kevesebb napsugár jut le, ezért a hőmérséklet csökken.

A nagy esőt a nádlevelek felfogják, lecsendesítik.

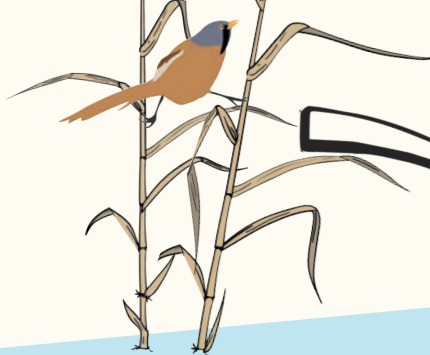
Az erős szelet a sűrűn álló szárak törik meg.

Tartalom, szerkesztés, illusztráció:
Talpalatnyi Vadon Természetmegőrzési Alapítvány

Fotók:
Bodnár Mihály, Fülöp Endre, Imre Tamás, Lóki Csaba,
Mészáros József, Oláh Zoltán, Orbán Zoltán, Pixabay,
Shutterstock, ifj. Vasuta Gábor

SEGÍTS A BARKÓSCINEGÉNEK VISSZAJUTNI A TOJÁSAIHOZ!

Ki bujkál a nádban?

Keress meg a kivágott részek helyét: párosítsd a számokat a betűkhöz! Küldd el nekünk a madár nevét is!

Megoldásodat

2023. június 25-ig

várjuk ide: csipogo@mme.hu.

A megfejtés beküldői hozzájárulnak nevük és életkoruk közléséhez.

PRÓBÁLD KI!

Mérd meg a hőmérsékletet a következő területeken, minden esetben 30 cm-rel a talaj fölött: vágott fű, vágatlan fű, tóparti sás, tóparti járda, parkoló, egy bokor alatt, egy fa alatt.

Saját logós távcsőcsalád az MME bolt kínálatában

MME Haris

Érdekli a madarak világa, és egy könnyű, jól használható távcsövet keres? A Haris belépő szintű távcső tökéletes társ a madármegfigyeléssel és természetjárással ismerkedőknek. (8x42 és 10x42 modellek)

MME Tűzok

Éles és kontrasztos kép, széles látómező és strapabíró külső. A remek ár-érték arányú Tűzok távcsövek kiváló eszközök minden madárbarátnak. (8x42 és 10x42 modellek)

MME Vércse

A természet szerelmeseként egy kompromisszummentes képminőséget nyújtó és bármilyen időjárási körülmény közepe tökéletesen működő kézi távcsövet keres? A Vércse ED-lencsei élethű színeket és tökéletes képminőséget biztosítanak, hogy minden apró részletet kiválóan láthassunk. (8x42 és 10x42 modellek)

Az MME távcsövek időjárásálló vázzal rendelkeznek, lencsevédő kupakkal, nyakpánttal és tokkal érkeznek a csomagban.

MME BÍbic teleszkópok

Állítható nagyítású spektívjeink tökéletesek a távolban megbújó partimadarak vagy épp a pusztában vadászó ragadozók megfigyeléséhez. A kategóriához képest kompakt méretnek és kis súlynak hála egy egész napos madarász túrára is magunkkal vihetjük a terepen is megfelelő védelmet nyújtó tokban.

Folyamatosan bővülő távcsőkínálatunkért látogass el webáruházunkba!
mmebolt.hu/madarmegfigyeles
06-20-969-7778

MORE

NL PURE
EGYSÉGBEN A
TERMÉSZETTEL

SEE THE UNSEEN

SWAROVSKI
OPTIK